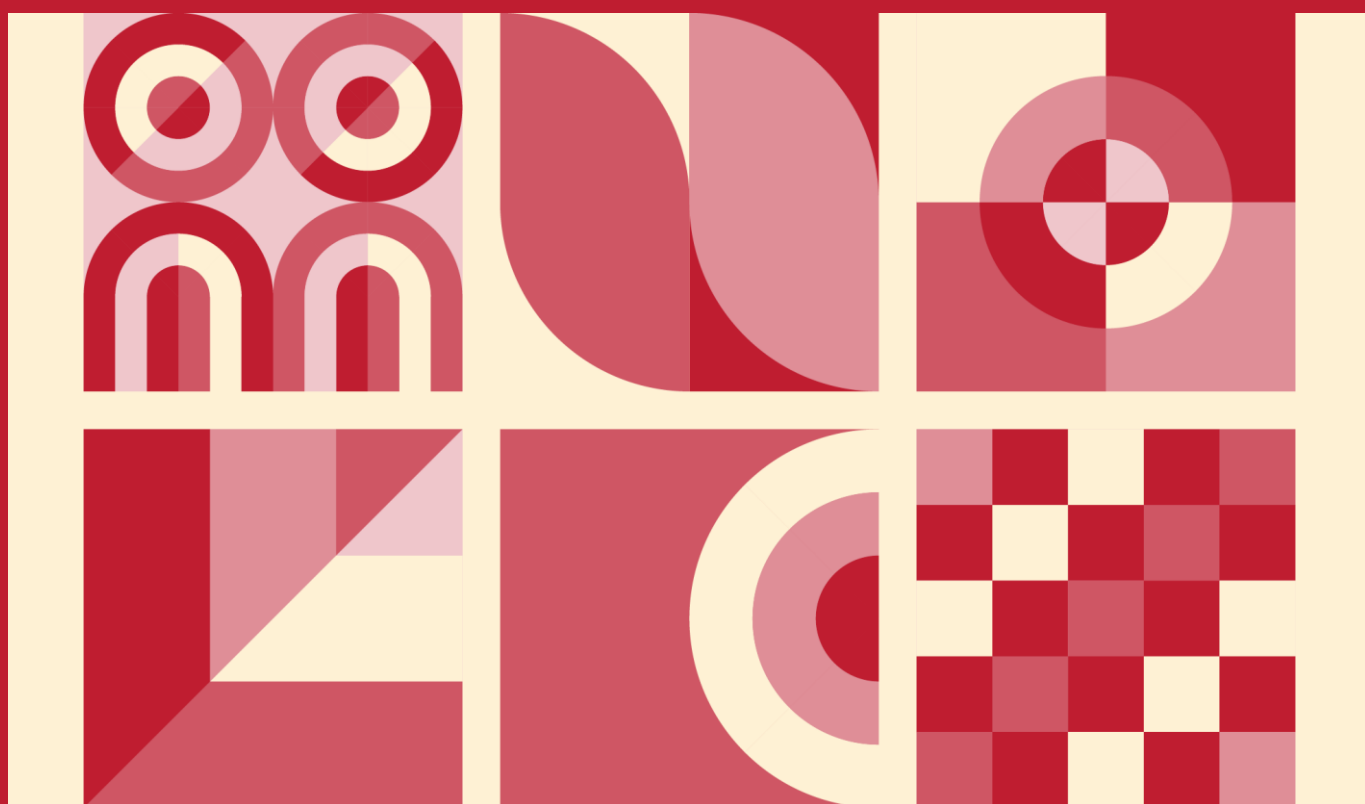

Kalaallit Nunaanni tarnikkut nappaatilinnik sullissineq

*Kalaallit Nunaanni tarnikkut nappaatilinnik sullissineq
– Unammilligassat pingaarnerit aaqqiissutaasinnaasullu*

© VIVE aamma allaaserinnittut, 2024

e-ISBN: [e-ISBN-nr.]

Saqqaanii assimik assiliisoq: "[Assiliisartup aqqa]"/VIVE

Suliniut: 302565

Aningaasalersuineq: Peqqiissutsimut Naalakkersuisoqarfik, Kalaallit Nunaat

VIVE

Det Nationale Forsknings- og Analysecenter for Velfærd

Herluf Trolles Gade 11

1052 København K

www.vive.dk

VIVE-p saqqummersitai issuarneqarsinnaapput, suminngaanneernerat erseqqissumik nalunaarneqarpat.

FN-ip nunarsuarmi anguniagaanut
VIVE tapersersuivoq tassanilu
nunarsuarmi anguniagaq
imaluunniit anguniakkat suut
saqqummersitamut
atassuteqarnersut allanneqarlutik.

Siulequt

Tarnikkut nappaatilinnik qulaajaaneq katsorsaanerlu annertusiartuinnartumik Kalaallit Nunaanni piumasarineqarput. Peqatigisaanik tarnikkut nappaateqartunut inuttaasunut peqqinnissaqarfiup kommunillu neqerooruteqartarnerat piginnaasaqannginnermik sulisussanillu amigaateqarnermit sunnerneqarsimapput.

Misissuineq manna Peqqinnissaq pillugu ataatsimiititaliarsuarmit pilersinneqartup isumaliutissiissutaanit 2023-mi allaaserineqartut unammilligassat innersuussutillu nanginnerivaat. Ilungersunartut misigineqartut atuuttut allaaserinerisa saniatigut misissuineq aamma ilungersunartunut misigineqartunut aaqqiissutaasinnaasut arlallit allaaserinerinik siunertaqarsimavoq.

Misissuinermi peqataasimasunut inunnut apersorneqartunut aamma Kalaallit Nunaanni tarnikkut nappaateqarnermi unammilligassanik aaqqiissutaasinnaasunillu isiginninnertik pillugu oqaluttuurtunut VIVE qujassuteqarusuppoq. Aammattaaq nalunaarusiap siusinnerusukkut ilusaanut oqaaseqaateqartunut nalileeqqittunut avataaneersunut marlunnut qujassuteqarusulluni.

Nalunaarusiami siunnerfigineqartut tassaapput, qinikkat, aqutsisut aamma Kalaallit Nunaanni peqqinnissaqarfimmi kommuninilu atassuteqartut allaffeqarfiit.

Misissueqqissaarneq Peqqissutsimut
Naalackersuisoqarfimmit/Kalaallit Nunaanni Naalackersuisunit
suliakkiutigineqarlunilu aningaasalersorneqarpoq.

Sanne Schioldann Haase

VIVE Sundhedimi ilisimatusarnermi misissueqqissaarnermilu
pisortaq

Imarisaanut takussutissiaq

Inernerit pingaarnerit	7
Nalunaarusiortarneq	12
1 Aallaqqaasiut	13
1.1 Siunertaq	14
1.2 Atuarnissamut ilitsersuut	15
2 Aaqqissugaaneq, piginnaasat illullu	17
2.1 Tarnikkut nappaatilinnut immikkoortortaqaqfik	17
2.2 Peqqinnissaqarfiup qitiusumik immikkoortuini tarnikkut nappaatilinnik sullissineq	23
2.3 Tarnikkut nappaatilinnut katsorsarneqarnissamut eqqartuunneqarsimasunut neqeroorutit	24
2.4 Isumaginninnermut Aqutsisoqarfiup immikkut najugaqarfissatut neqeroorutaa, Aaqa	25
2.5 Kommunimit neqeroorutit	26
3 Ilungersunartut misigisimasat	30
3.1 Tarnikkut nappaatilinnut immikkoortortaqaqarfiup isiginninnera	30
3.2 Peqqinnissaqarfiup qitiusumik immikkoortuisa isiginninnerat	34
3.3 Kommunit isiginninnerat	35
3.4 Unammilligassat tarnikkut nappaatilinnut katsorsarneqarnissaut eqqartuunneqarsimasunut attuumassutillit	39
4 Aaqqiissutissatut siunnersuutit	42
4.1 Susasaqarfiit akornanni suleqatigiinneq	44
4.2 Sulisutigut piginnaasat piginnaanngorsaqqiinerlu	45
4.3 Aaqqissugaaneq neqeroorutillu	49
5 Inerniliineq	53
Uppernarsaatit	56
6 Periaaseq	57
6.1 Tarnikkut nappaatilinnik sullissinnermi ingerlataqartuni apersuineq	57

6.2	Maannakut neqeroorutit pillugit piviusunut takussutissiaq	59
6.3	Atuakkianik misissuineq	62
<hr/>		
	Atuakkat najoqqutarineqartut	63

Inernerit pingaarnert

Kalaallit Nunaanni tarnikkut nappaatilinnik sullissineq pingaaruteqartuuvooq, taamaattorli peqqinnissaqarfimmi unammilligassalinnut ilaalluni. Ilaatigut sullissiviup piginnaasatigut sulisoqarnikkullu qanoq ilungersorfiunera, qulaajaanissamut katsorsartinnissamullu sivilisuumik utaqqisarneq, susassaqarfiit akornanni assersuutigalugu tarnikkut nappaateqartunik immikkut sullissinerup kommuninilu isumaginnittoqarfiit akornanni suleqatigiinnikkut ilungersunartoqarnera kiisalu katsorsarneqareernermi ingerlariarfissatigut piginnaanngorsaqqiinikkullu neqeroorutissaqannginneq, ilaatigut

Kalaallit Nunaanni tarnikkut nappaatilinnik sullissinermik ingerlataqartut

Tarnikkut nappaatilinnut immikkoortaqarfik: innuttaasunik annertuunik tarnikkut nappaatilinnik immikkut sullissinermik isumaginnittarpoq, unitsitsinani ulluinnarlugu neqerooruteqartarpoq aamma unitsitsinissamut neqerooruteqartarpoq.

Peqqinnissaqarfiup qitiusumik immikkoortui: tarnikkut nappaateqarsinnaasut pasitsaanneqartunik innuttaasunik qulaajaanermik innersuussinermillu isumaginnittarput, napparsimasunik unitsinneqartariaqanngitsunik pilertortumillu unitsinneqartussanik nakorsaasersuinikkut katsorsaanerit malitseqartinnerinik isumaginnittarput.

Kommunit: najugaqarfissatigut ikorfartorneqarnissamik imaluunniit najugaqarfissatigut neqeroorutiniq assigiinngitsunik pisariaqartitsisunik innuttaasunik tarnikkut nappaatilinnik isumaginnittarput.

Isumaginninnermut Aqutsisoqarfik: innuttaasunut skizofrenimik nappaateqartunut najugaqarfissamik immikkut neqeroorummik Aaqamik ingerlatsisuuvoq.

Pinerluttunik Isumaginnittoqarfik: Kalaallit Nunaanniittunik aamma Danmarkimiittunik

napparsimasut naammassillugit katsorsarneqarsimasut pisariaqanngitsumik siniffinnik atuisarnerat allaaserineqarput.

Misissuineri siunertaq tassaavoq tarnikkut nappaatilinnik sullissineq pillugu ineriartortitsinissamik pilersaarutissami suliareqqinneqarsinnaasumik tarnikkut nappaatilinnik sullissinermi ilungersunartunik pisariaqartitanillu anginerpaanik allaaserinninneq aamma aqqissuutaasinnaasunik tikkuussinissaq. Apeqqutit ilaannut ukununga akissutissat aalajangersimasunik ujartorneqarput:

- Ingerlataqartut ataasiakkaat suliaasnik isumaginninnerannut tunngatillugu pingaarnertut suut ilungersunartuuppat, tassunga ilanngullugit tarnikkut

nappaatilinnik immikkut ilisimasalinni, kommunini ilaatigullu ingerlataqartuni susassaqtartuni?

- Unammillernartunut paasineqartunut pitsanngorsaanissamut siunnersuutit attuumassuteqartut suut paasineqarsinnaappat?

Misissuinermi matumani pingaarnertut nassaarineqartut tulliuuttumi takuneqarsinnaapput.

Immikkut ittumik piginnaasat amigaataanerat suliassaqarfinni tamani ilungersortitsivoq.

Ingerlataqarfiit tamarmik sulisunik amigaateqarnermik aamma/imaluunniit sulisut arlallit akornanni immikkut ilisimasalinnik piginnaasanik naammattunik amigaateqarnek misissuinermi takutinneqarpoq.

Tarnikkut nappaatilinnut immikkoortortaqaqarfinni pingaartumik immikkut ilisimasalinnik nakorsanik amigaateqarnek ilungersunartuuvoq. Ulluinnarni Tarnikkut nappaatilinnut immikkoortortaqaqarfinni aqutsisunut pigaartussat pilersaaruserfiginerini ataqatigiissitsinissamik annertuumik piffissamik atuneq aamma suliatigut periusissiatigullu aqutsinermi piffissaqarnerunissaq ilungersortitsipput. Tamatuma saniatigut suliatigut ilinniarsimasunik aalajaatsunik peqartuarnissaq unammilligassaavoq. Ilaatigut suliatigut ilinniarsimasut allat sulisussarsiornikkut taamatut ilungersortitsingillat, kisianni Tarnikkut nappaatilinnut immikkoortortaqaqarfinni sulisut arlalissuit piffissamut sivikitsuinnarmut atorfinitsinneqarsimasarput, taamaalillutillu sulisut paarlakaattuarlutik sulisullu nutaat ingerlaavartumik isertinniarnissaat pisariaqartinneqartarluni.

Tarnikkut nappaatilinnut innuttaasunut kommunit neqeroorutaannut tunngatillugu aamma sulisut annertuumik taarseraannerannik ilungersunartoqarpoq peqatigisaanillu sulisut ilarujussui ilinniagaqarsimasuunatik. Innuttaasunik tarnikkut nappaatilinnik isumaginninnermi immikkut ilisimasallit annertuumik amigaatigineqarput, tamannalu kommunini namminer mi aamma Tarnikkut nappaatilinnut immikkoortortaqaqarfinni ilungersunartutut misigineqarluni. Sulisut akulikitsumik taarseraannerannut ilaatigut tamatumunnga tunngaveqaratik tarnikkut nappaatilinnik sullissiner mi sulinerup toqqissisimanartuunngitsutut misigineranik tunngaveqarpoq. Aamma kommunini sulisut Tarnikkut nappaatilinnut immikkoortortaqaqarfinniit angerlartinneqartuni innuttaasunik nappaatip annertuseqqinnissaata pitsaaliornissaanut naammattumik piginnaasaqannginnerat misigineqarluni.

Pinerluttunik Isumaginnittoqaqarfinniit peqqinnissaqarfiup qitiusumik immikkoortuni immikkut piginnaasaqarnerunissaq ujjartorneqarpoq, napparsimmavinni tarnikkut nappaatilinnik sullissineq tarnikkut nappaatilinnik suliaqartussatut toqqarneqarsimasumit isumagineqartarluni - amerlanertigut peqqissaasoq imaluunniit peqqinnissakkut ikiorti tarnikkut nappaatilinnik sullissinissamik immikkut piginnaasaqanngitsoq, allarpassuarnik akisussaaffeqartoq. Aammattaaq tarnimikkut nappaatilinnik pinerluuteqarsimasunik sullissiner mi immikkut ilisimasallit annertuumik amigaatigineqarlutik.

Piginnaasat suliassaqarfiit akornanni ingerlatsinermik unammilligassaqartitsipput

Unammilligassaq pingaarutilik alla tassaavoq suliassaqarfinni tamani neqeroorutini pioreersuni piginnaasatigut amigaateqarnerup allaaserineqarnera. Tamanna Tarnikkut nappaatilinnut immikkoortortaqarfinni, kommunini najugaqarfissanik neqeroorutaanni, isumaginninnermik aqutsisoqarfiup najugaqarfissanik neqeroorutaani aamma Aarhus Universitetshospitalimi immikkoortortaq R3-mi. Kinguneri ilaatigut tassaapput innuttaasut ilaasa Tarnikkut nappaatilinnut immikkoortortaqarfimmi aamma Aarhus Universitetshospitalimi immikkoortortaq R3-mi sivoorujussuarmik uninngatinneqartarnerat, taamaallutillu unitsinneqarnissamik pisariaqartitsisunut allanut inissanik tigussillutik. Kommunit aamma maannakkut najugaqarfissatut neqeroorutini naammangitsunik piginnaasaqarneq pillugu nalunaaruteqarput, tamatumaa kingunerisaanik Tarnikkut nappaatilinnut immikkoortortaqarfimmiit tassanngaanniit naatsorsuutigineqartumik sukkassuseqartumik angerlartinneqartussanut innuttaasunut najugaqarfissatigut neqeroorutiniq tulluurtunik neqerooruteqarsinnaanatik. Innuttaasunut angerlartinneqartunut innuttaasunullu utaqqisut allattorsimaffianniittunut suliniutinik utaqqiisaasunik pitsaavallaanngitsunillu allanik aallartitsisoqartariaqarpoq, assersuutigalugu inigisami ikiorteqarneq.

Naatsorsuutigisat nalimassarnissaat aamma suliassat agguarnerat pillugit erseqqissuunissamik pisariaqartitsineq

Tarnikkut atugarliornermik takussutissaqartunik meeqqanik qulaajaanermut tunngasunik suleriaatsit ataqatigiissaarinerlu pillugit Tarnikkut nappaatilinnut immikkoortortaqarfiup, peqqinnissaqarfiup qitiusumik immikkoortuini kommunillu akornanni isumaqatigiissutit ersernerlunnerat misissuinermi uparuarneqarput.

Aamma qanoq ittumik nappaatillit Tarnikkut nappaatilinnut immikkoortortaqarfimmi isumagineqassanersut aamma innuttaasut kikkut peqqinnissaqarfiup qitiusumik immikkoortuini kommuninilu isumagineqassanersut aamma qulaajaanerit ilaat tarnikkut nappaatilinnik immikkut ilisimasalinniunngitsoq sulisunik allanik ilinniagaqarsimasunit isumagineqarsinnaanersut pillugit erseqqissumik paasisaqarnissaq nalinginnaasumik pisariaqartinneqarpoq.

Aaqqiissutissatut siunnersuutit

Misissuinermi aamma qulaani eqqaaneqartunut unammilligassanut ataasiakkaanut tamanut atasunik aaqqiissutaasinnaasunik arlalinnik erseqqissaasoqarpoq. Aaqqiissutaasinnaasut taakku tabelimi ataaniittumi takutinneqarput. Tassani pineqarput aaqqiissutissatut siunnersuutit ilaat piffissap sivikitsup iluani piviusunngortinneqarsinnaasut, allalli siunissami ungasinnerusumi piviusunngortinneqarsinnaasut. Aammattaaq takuneqarsinnaalluni aaqqiissutaasinnaasut Tarnikkut nappaatilinnut immikkoortortaqarfiup imaluunniit peqqinnissaqarfiup iluani imaaliillaannaq nassaarineqarsinnaanngillat, kisianni aamma tarnikkut nappaatilinnik sullissinermi kommunit inissisimanerat tassanilu ineriartortitsinissamut periarfissaat

misissorneqartariaqarlutik kiisalu ilinniarfeqarfiit kommunini immikkut ilisimasaqarnermut tapertaasinnaanerat.

Misissuineq manna aaqqiissutissatullu siunnersuutit Kalaallit Nunaanni tarnikkut nappaatilinnik sullissinerup ineriartortinnera pillugu politikikkut suliaqartullu oqalliseqqinnissaanut tunngavissatut isigineqassaaq. Taakku tabelimi ataaniittumi eqikkarneqarput.

Aaqqiissutissatut siunnersuutit	
Susasaqarfiit akornanni suleqatigiinneq	<p>Ingerlataqartut akuusut sullitaannut, suliassaannut akornannilu suleqatigiinnermut atatillugu erseqqissunik suliassat akisussaaffiillu allaaserineqarnerat.</p> <p>Napparsimasup ingerlanera qulaajaanermilu suliassat agguarneri pillugit isumaqatigiissutit, tassunga ilanngullugit immikkut ilisimasaqarfiusariaqanngitsunik aalajangersimasunik pasitsaassani innuttaasunik qulaajaanissamut periarfissaqarneq.</p>
Sulisutigut piginnaasat piginnaangorsaqqiinerlu	<p>Tarnikkut nappaatilinnut immikkoortortaqaqfimmil aqutsisut sulisullu aalajangersimasumik siunersiortarnissaat siunertaralugu Danmarkimi tarnikkut napparsimasunik sullissivimmut aalajangersimasumik atassuteqarneq.</p> <p>Najugaqarfissatut neqeroorummut atasumik ingerlaavartumik ilinniartitsineq.</p> <p>Perorsaasunngorniat ilinniarfianni immikkut ilinniarfissap sammineqarnera.</p> <p>Tarnikkut napparsimasunik ilisimasalinnik sammisaqartumik suliatigut ilinniarsimasunut avatangiisit pitsaanerulersinneri.</p>
Aaqqissugaaneq neqeroorutillu	<p>Kommunini najugaqarfissatut neqeroorutini/isumaginninnermut aqutsisoqarfiup najugaqarfissatut neqeroorutaani inissat amerlanerusut.</p> <p>Tarnimikkut nappaatilinnut katsorsarneqarnissamut eqqartuunneqarsimasunut Aarhus Universitetshospitalimi immikkoortortaq R3-mi inissat amerlineqarnerat.</p> <p>Peqqinnissaqarfiup najugaqarfissatut neqeroorutip, imaluunniit nalinginnaasumik sapertunut angerlarsimaffiit aamma tarnikkut nappaatilinnut innuttaasunut utoqqarnut paaqqinniffiit akornanni qaninnerusumik suleqatigiinnissamut periarfissamik neqerooruteqarneq.</p>

Meeqqanut inuusuttunullu sammisut neqeroorutit amerlanerit, tassunga ilanngullugit:

- Illoqarfinni tamani tarnikkut nappaatilinnut sullissivik, tarnikkut ajornartorsiuteqartunut innuttaasunut inuusuttunut akisussaasoq, nappaatip ilisarnaataanik alaatsinaassinnaasoq nappaatillu ajornerulinnginnissaanut iluaqutaasinnaasoq.
- Meeqqanut inuusuttunullu aalajangersimasunik nappaatilinnut atuarnissamut/najugaqarfissatut neqeroorutit katsorsartinnissamullu neqeroorutit ataqatigiissut
- Nappaatip paasisaqarfiginerulernissaanut meeqqanut taakkulu ilaqutaannut ilinniartitsineq

Qarasaasiakkut nakorsartitsisarnermut atatillugu paasissutissanik avitseqatigiinnissamut periarfissat pitsaanerusut.

Misissuineq pillugu piviusut

Misissuineq tassaavoq tarnikkut nappaatilinnik imaluunniit ilisarnaatilinnik innuttaasunik atassuteqartunik kalaallit nunaanni peqqinnissaqarfimmi, kommunini taakkunungalu attuumassuteqartunik ingerlataqartunik katillugit 19-inik apersuinerit 15-it tunngavigalugit kisitsisit atorlugit misissuineq.

Aammattaaq Kalaallit Nunaanni tarnikkut nappaatilinnik sullissinermi maannakkut neqeroorutaasut pillugit piviusunik paasisaqalernissamut pissarsiffiusut assigiinngitsut atorneqarsimapput, tassunga ilanngullugit maannakkut neqeroorutit, piginnaasat, sulisoqarneq, sullitat ilungersunartullu misigisat pillugit kalaallit nunaanni kommuniniit neqeroorutiniit pissarsiarineqartut allaaserineqarsimasut. Aammattaaq Tarnikkut nappaatilinnut immikkoortortaqarfik pillugu ingerlatanit paasissutissat allaaserinnittut atorneqarsimapput.

Kiisalu inuit apersorneqartut nammineq siunnersuutaat aaqqiissutissanut ilassutaanissaat siunertaralugu Kalaallit Nunaanni ilungersunartut

Nalunaarusiortarneq

1 Aallaqqaasiut

Kalaallit Nunaanni tarnikkut nappaateqarnermut tunngasut - nunarpassuit allat assigalugit - pingaaruteqartuupput, kisianni peqqinnissaqarfiup ilaani ilungersunartuullutik. Kalaallit Nunaanni innuttaasut 1.400-it tarnikkut nappaateqartutut nalunaarsugaasimapput (Peqqinnissaq pillugu ataatsimiititaliarsuaq, 2023), tassa innuttaasut 1.000-iuppata 25-it missaaniittut. Innuttaasut taakku Kalaallit Nunaanni peqqinnissaqarfimmi kommuninilu neqeroorutigineqartuni piginnaasat killeqartut iluanni passunneqassapput. Tamatuma peqqinnissaqarfik - tassunga ilanngullugu Tarnikkut nappaatilinnik sullissivik, innuttaasunik tarnikkut nappaatilinnik qulaajaanermik katsorsaanermillu isumaginnittoq - tatisimalerpa aamma ingerlataqartut allat, napparsimasunik tarnikkut nappaateqartunik qulaajaanermi, katsorsaanermi piginnaanngorsaanermilu tapertaasut.

2020-mi Peqqinnissaq pillugu ataatsimiititaliarsuarmik pilersitsisoqarpoq, naggasiilluni isumaliutissiisummi (Peqqinnissaq pillugu ataatsimiititaliarsuaq, 2023) Kalaallit Nunaanni tarnikkut nappaatilinnik sullissinermi suliassat sularinissaannut maannakkut tunngavigisanik, ilungersunartunik pingaarutilinnik allaaserinnittoq aamma suliassaqarfiup ineriartortinnissaanut arlalinnik innersuussuteqartoq. Isumaliutissiisummi tassani unammillernartut uku erseqqissaatigineqarput:

- Tarnikkut nappaatilinnut immikkoortortaqarfimmi katsorsaansamut neqeroorutinut annertuumik ujartuisoqartoq peqatigisaanillu pisariaqartitsineq annertoq matussuserneqarsimanani.
- Suliassaqarfik sulisussarsiornikkut ilungersunartoqartitsisoq, pingaartumik tarnikkut nappaateqarnermi immikkut nakorsat eqqarsaatigalugit, tamatumalu malitsigisaanik suliassat isumaginissaannut isumalluutit killeqarlutik piffissamilu sivisuumi utaqqisoqartartoq.
- Nakorsaqaarnerup tungaatigut isumalluutit killeqartuunerisa aamma kingunerisaanik napparsimasut itigartinneqarsinnaanngitsut kisimik tiguneqarsinnaasut, tamatumalu malitsigisaanik sukangasuumik tullerriarinnissaq pisariaqartinneqartoq.
- Pisut ilaanni kommunit akiliinissamut pisussaaffianni ilungersunartoqartartoq, tamannalu napparsimasut kommunini neqeroorutinut ingerlatinnissaannut periarfissatigut ilungersortitsilluni (assersuutigalugu najugaqarfinnut imaluunniit najugaqatigiiffinnut).
- Tarnikkut nappaatilinnut immikkoortortaqarfimmi illut mikivallaarnerat tulluannngitsumillu aqqissugaanerat, tamannalu ilaatigut suliffimmi avatangiisinut kingunerlutsitsisimalluni.
- Danmarkimi Aarhus Universitetshospitalimi tarnikkut nappaatillit katsorsarneqarnissamut eqqartuunneqarnissamut immikkoortortaqarfimmi R3-mi

piginnaasatigut aamma unammilligassaqarpoq, tassani kalaallit innuttaasut eqqartuussaallutik inissinneqarsimapput.

- Napparsimasunut danskinit katsorsartinnissamut eqqartuunneqarsimasunut aamma kommunip akisussaaffii danskiteqarsiminnut nuunneqaraangata akiliinissamut akisussaaffik pillugu ersernerluttoqarnera.

(Peqqinnissaq pillugu ataatsimiititaliarsuaq, 2023, q. 239)

Peqqinnissaq pillugu ataatsimiititaliarsuaq isumaliutissiissutaani tassani pingaarnertigut ujartorneqarpoq "*...tarnikkut nappaatilinnik sullissinnermi qanoq eqqarsaateqarnermik erseqqissumik siunissamullu ungasinnerusumut pilersaarut tassunga ilanngullugu innuttaasut tarnikkut atugarliortut innuttaasullu tarnikkut nappaateqarnermik suussusersiffigineqartut qanoq pineqarnissaat*". (Peqqinnissaq pillugu ataatsimiititaliarsuaq, 2023, q. 254). Taamaammat Peqqissutsimut Naalakkersuisoqarfiup tarnikkut nappaatilinnut tunngasunik ineriartortitsinissamut pilersaarusiornermi sulineq aallartissimavaa, misissuinerlu taanna tarnikkut nappaatilinnut tunngasuni maannakkut suliasanik isumaginninnermik allaaserinninnikkut matumani ineriartortitsinermut pilersaarummut isummersuuteqassalluni, tassunga ilanngullugit ilungersunartut annertunerpaat kiisalu aqqissugaanikkut tulluarsaanikkut aqqiissutaasinnaasut. Siunertaq tassaavoq Peqqissutsimut Naalakkersuisoqarfimmut nunamilu politikernut ineriartortitsinissamut inaarutaasumik pilersaarusiornissamut pitsaasumik tunngavissiiinissaq.

1.1 Siunertaq

Misissuinnermi siunertaq tassaavoq tarnikkut nappaatilinnik sullissineq pillugu ineriartortitsinissamik pilersaarutissami suliareqqinneqarsinnaasumik tarnikkut nappaatilinnik sullissinnermi ilungersunartunik pisariaqartitanillu anginerpaanik allaaserinninneq aamma aqqiissuutaasinnaasunik tikkuussinissaq.

Apeqqutit ilaannut ukununga akissutissat aalajangersimasunik ujartorneqarput:

- Ingerlataqartut ataasiakkaat suliasanik isumaginninnerannut tunngatillugu pingaarnertut suut ilungersunartuuppat, tassunga ilanngullugit tarnikkut nappaatilinnik immikkut ilisimasalinni, kommunini ilaatigullu ingerlataqartuni susassaqtartuni?
- Unammillernartunut paasineqartunut pitsanngorsaanissamut siunnersuutit attuumassuteqartut suut paasineqarsinnaappat?

1.2 Atuarnissaanut ilitsersuut

Nalunaarusiaq Peqqinnissaq pillugu ataatsimiititaliarsuup isumaliutissiissutaata (Peqqinnissaq pillugu ataatsimiititaliarsuaq, 2023) nanginneratut atuarneqassaaq, aamma tarnikkut nappaatilinnut tunngasuni pingaarnertut unammillernartut allaaserineqarlutik. Misissuinermi matumani Peqqinnissaq pillugu ataatsimiititaliarsuup isumaliutissiissutaani allanilu allaaserineqareersimasut unammillernartut arlalissuit uppersarivai, kisianni unammillernartunut paasineqartunut aalajangersimasumik atassuteqartunik aaqqiissutissatut siunnersuutit allaaserinerisigut tapertaassalluni.

Peqqinnissaq pillugu ataatsimiititaliarsuup isumaliutissiissutaanut assersuukkaanni uani sulisut pillugit kisitsisitigut paasissutissat aamma unitsitsinerit unitseqqinnerillu pillugit kisitsisitigut paasissutissat annikinnerusumik sammineqarput, aamma tarnikkut nappaatilinnut tunngasuni ingerlataqartunit pingaarnerusunut paasineqarsimasut suleriaatsit, suleqatigiiffiusut aamma aaqqissugaanikkut pisariaqartitsinerit unammillernartullu samminerullugit.

Nalunaarusiaq imatut aaqqissuunneqarpoq:

- Immikkoortut aappaanni Kalaallit Nunaanni tarnikkut nappaatilinnik sullissinermi ingerlataqartut, taakku pingaarnertut akisussaaffii, neqeroorutaat, piginnaasaat sulisutigullu isumalluutit paasisaqarfigineqarput.
- Unammilligassat pingaarnertut peqqinnissaqarfimmi, kommunini il.il. apersuinerne nassuarneqartut immikkoortut pingajuanni tikkuarneqarput.
- Immikkoortut sisamaanni ingerlataqartunit apersorneqartunit erseqqissaatigineqartut aaqqiissutissatut siunnersuutit arlalit tikkuarneqarput suliasaqarfimmi atuakkianit pissarsiarineqarsimasunik paasisanik ilassuteqartut.
- Unammillernartut aaqqiissutissatullu siunnersuutit immikkoortut tallimaanni misissuinerne inerniliussatut naggataatigut eqikkarneqarput.

Misissuinerne periuseq boks 1.1-imi ataaniittumi naatsumik allaaserineqarpoq.

Misissuinerne periuseq kapitali 6-mi sukumiinerusumik allaaserineqarpoq.

Boks 1.1 Paasissutissat aamma periaaseq

Misissuineq paasissutissanik pissarsiffiusunik ukuninga tunngaveqarpoq, ataaniittumi allaaserineqartut.

Paasissutissat pissarsiarineqarsinnaasut aqqutigalugit ataqatigiinnerit allaaserinerat

Paasissutissat pissarsiarineqarsinnaasut paasissutissallu allat Tarnikkut nappaatilinnut immikkoortortaarfimmi kommuninilu maannakkut neqeroorutaasuni ujartorneqarsimapput.

Ingerlataqartunik akuusunik apersuineq aqqutigalugu unammillernartut aaqqiissutissatullu siunnersuutit

Innuttaasunik tarnikkut nappaateqartunik unammilligassaqaqtunillu isumaginninnermi akuusunik ingerlataqartunik 19-inik apersuinerit 15-it naammassineqarsimapput. Matumani ingerlatsisut Tarnikkut nappaatilinnut immikkoortortaarfimmut, peqqinnissaqarfimmut ataatsimut isigalugu innuttaasunullu tarnimikkut napparsimasunut neqeroorutinut assigiinngitsunut sinniisut, soorlu kommunit, meeqqanut inersimasunullu suliaasaqarfimmut tunngasunik ilisimasanik tunniussaqaarsinnaasut toqqarneqarsimapput.

Atuakkiat aqqutigalugit aaqqiissutissatut siunnersuutinut ilassutaasinnaasut

Unammillernartunut toqqarneqarsimasunut inuit apersorneqartut aaqqiissutissatut nammineq siunnersuutaasa ilassutaanissaat siunertaralugu aamma Kalaallit Nunaannut eqqaanartuni inuiaqatigiinni suliniutit sunnuteqartut pillugit ilisimatusarneq tunngavigalugu ilisimasat ujartorniarneqarsimapput. Siunertamut tassunga iluaqutaasinnaasut atuakkiat killeqartuinnaat nassaarineqarput, taamaattumik misissuinerup ilaa tassunga tunngasoq annikitsuaraannaalluni.

Killiliineq

Immikkut nappaatinut imaluunniit napparsimasunut atatillugu killilersuisoqanngilaq. Apersuinerut toqqarneqartut ingerlataqartut tasaanerupput innuttaasunik tarnikkut nappaatilinnik imatullu ilungersuuteqartigisut pisortani ingerlataqartunit ikiorneqarnissamut ikorfartorneqarnissamillu pisariaqartitsisunik suliniutinik ingerlataqartut.

Aammattaaq tarnikkut nappaatilinnik sullissinermik aqqiissuussinerup, suleriaatsit suleqatigiinnerillu erseqqissaaffiqeqarnerat sammineqarluni. Ingerlatanik ingerlatsinerniillu paasissutissanik nutaamik immikkut misissueqqissaartoqarsimanngilaq.

2 Aaqqissugaaneq, piginnaasat illullu

Kapitalimi tassani Kalaallit Nunaanni tarnikkut nappaatillit pillugit suliniutinut tunngaviusumik atugassarititat pillugit paasissutissiisoqarpoq. Suliassaqarfimmi pingaarnertut ingerlataqartut, taakku maannakkut neqeroorutaanni, sulisoqarneq, sullitat illullu pillugit paasissutissiisoqarpoq. Aammattaaq Tarnikkut nappaatilinnut immikkoortortaqarfimmi unitsitsinerit ullullu uninngaffiusut amerlassusii pillugit allaaserinninnikkut paasissutissiisoqarluni.

Kapitalimi tassani siunertaq tassaavoq maannakkut neqeroorutit pillugit ataatsimut paasissutissiinissaq, taamaalillunilu kapitali 3 aamma 4-mi saqqummiunneqartunut unammillernartunut aaqqiissutissatullu siunnersuutinut tunngavissiilluni. Tarnikkut nappaatilinnut immikkoortortaqarfimmut tunngasut maannakkut aaqqissugaaneq, ingerlatanik kisitsisitigut paasissutissat allaaserineri apersuinerillu aqutigalugit aaqqissugaaneq maannakkullu neqeroorutit pillugit ilisimasanik katersanik kiisalu kommuninit tallimanit allakkatigut akissutinik kapitali tunngaveqarpoq.

2.1 Tarnikkut nappaatilinnut immikkoortortaqarfik

Peqqinnissaqarfiup neqeroorutaaniipput Tarnikkut nappaatilinnut immikkoortortaqarfik kiisalu nunap immikkoortuini napparsimmavinnit isumagineqartut suliniutit.

Immikkoortortaqarfik aaqqissugaaneralu

Tarnikkut nappaatilinnik immikkut katsorsaaneq Tarnikkut nappaatilinnut immikkoortortaqarfimmit Dronning Ingridip Napparsimmavissuaniittumi ingerlanneqarpoq, tassaniillutik siniffiit aqqaneq marluk (immikkoortortaqarfik A1), tarnikkut nappaatilinnik ulluinnarni nakorsiartarfik aamma peqqissaaveqarfimmi tarnikkut nappaatilinnik sullissineq

- **Immikkoortortaqarfik A1 (tulliuttumi: A1)** tassaavoq ukioqatigiiaanut tamanut Kalaallit Nunaannit tamarmeersumit napparsimasunut akisussaasoq tamanut ammasoq, pilertortumillu tiguisarfiusoq, tassunga ilanngullugit aamma tarnimikkut nappaatillit pinerluuteqarsimasut. Napparsimasut qulaajaaffigisassanngorlugit, katsorsagassanngorlugit patajaallisaaffiginiarlugit unitsinneqartarput.
- **Tarnikkut nappaatilinnut nakorsiartarfik** qulaajaanernut, katsorsaananut katsorsaananullu malitseqartitsisarnermik misissuinermillu isumaginnittuuvoq. Napparsimasut amerlanerpaartaat Tarnikkut nappaatilinnut immikkoortortamut atassuteqartut aamma nakorsiartarfimmut atassuteqarput. Tarnikkut nappaatilinnut nakorsiartarfiup aamma Isumaginninnermut Aqutsisoqarfiup immikkut najugaqarfissatut neqeroorutaani, Aaqami sapaatip akunnikkaartumik ornigulluni misissuisarpoq (takuuk immikkoortoq 2.4).

- **Nuummi tarnikkut nappaatilinnik sullissivik/Ikaarsarfik** annertuumik tarnikkut nappaateqartunik Nuummi najugaqartunik innuttaasunik aamma isumaginnittuvoq. Tassunga ilanngullugit nakorsaatinik aqutsineq, oqaloqatigiinnerit, angerlarsimaffinnut pulaarnerit, tarnimut tunngasunik ilinniartitsineq aamma katsorsaanernut malitseqartitsineq.

Aammattaaq Tarnikkut nappaatilinnut immikkoortortaarfik katsorsaaveqarpoq, tassaasoq uninngasunik ulluinnarnilu nakorsiartunut piginnaangornikkut neqeroorutaasoq. Anguniagaq tassaavoq ulluinnarni ingerlatassat isumaginissaannut piginnaasap pigiinnarnissaa, pitsaanerulersinnissaa imaluunniit pissarsiareqqinnissaa kiisalu nammineq nappaatigisap katsorsartinnerullu napparsimasumit ilaqutaanillu pitsaanerusumik paasineqarnissaa (Peqqinnissaq pillugu ataatsimiititaliarsuaq, 2023).

Sullitat

Tarnikkut nappaatilinnut immikkoortortaarfik sakkortuumik tarnikkut nappaateqartunik innuttaasunik isumaginnippoq, tassunga ilanngullugit isummakkut nappaatigalugu avissimasutut ilineq allatigulluunniit tarnikkut nappaatit kiisalu innuttaasut atornerluisuusut imminullu toqoriarsimasut. Tarnikkut nappaatillit katsorsarneqarnissamut eqqartuunneqarsimasut, tulluurtumik najugaqarfissamik utaqqisut, assersuutigalugu Aaqami (takuuk immikkoortoq 2.4) aamma A1-imi siniffinnik atuisarput amerlasuutigullu piffissami sivisuumi, aamma Tarnikkut nappaatilinnut immikkoortortaarfimmi aqutsisumit allaaserineqarpoq inini siniffinni inissat qanoq akulikitsigisumik ulikkaaqasartiginersut. Taamaattumik kina ajornerunersoq aamma kina angerlartinneqarsinnaanersoq ullut tamaasa tulleriiaarnissaat pisariaqartarpoq naak kommunini allaniluunniit malitseqartitsisumik neqeroorutinik pilersitsisoqarsimangikkaluortoq. Innuttaasut inersimasut assersuutigalugu ADHD-mut qulaajaaffiginissaanissaannik ukiuni kingullerni tatisimanninnerup annertusiartuinnarnera apersorneqartunit arlalinnit aamma Peqqinnissaq pillugu ataatsimiititaliarsuup isumaliutissiisutaani (Peqqinnissaq pillugu ataatsimiititaliarsuaq, 2023) allaaserineqarpoq. Taakku tassaapput napparsimasut nutaat nakorsiartarfimmi isumagineqartussat, napparsimasullu orninneqartussaangitsut pilliutiginagit suliassap taassuma aaqqissuunnissaanut tulleriiaarnissaanullu maannakkut aqutsisuni suliassaalluni.

Sulisut piginnaasallu

Tarnikkut nappaatilinnut immikkoortortaarfik sulisunik amigaateqarfiusarpoq sulisullu taarseraallutik, tamannalu apersuinerni assersuutigalugu imatut allaaserineqarpoq:

- Immikkoortortaarfimmi nakorsaanerup saniatigut aalajangersimasumik atorfilimmik nakorsaqaangilaq.
- Qaammatip ataatsip ingerlanerani nakorsat nutaat arfineq-marluk, tarnip pissusaanik ilisimasallit nutaat marluk sulisullu paarsisut amerlanerusut taarseraannerat.
- A1-imi sulisut affai piffissami sivikitsumi atorfeqartuupput.

- Atorfinit quliusunit-aqqaneq marluusunit peqqissaasut aalajangersimasut marluk.

Misissuinermi matumani sulisut taarseraannerat pillugu paasissutissanik nutaanik pissarsiniartoqarsimangilaq, piffissamili apersuiffiup nalaani sulisutigut inissisimaffiup qulaani allaaserinninnerup ersersippaa pissuseq aamma Peqqinnissaq pillugu Ataatsimiititaliarsuup isumaliutissiissutaani allaaserineqartoq 2023-meersoq (Peqqinnissaq pillugu ataatsimiititaliarsuaq, 2023):

- Ukiumi ataatsimi nakorsat atorfinitsinneqartut 28-42.
- 2022-mi tarnip pissusaanik ilisimasallit nutaat tallimat
- Qaammatit sisamakkaarlugit peqqissaasut nutaat marluk-sisamat
- Pingaartumik nakorsat, peqqissaasut tarnillu pissusaanik ilisimasallit akornanni piffissami sivikitsumi atorfinitsitsinerit

Tamatuma saniatigut inersimasunut aamma meeqqanut inuusuttunullu tunngasuni tarnikkut nappaatinut nakorsat kajungilersinnissaat sulisoriinnarnissaannillu unammillernartoqarpoq. Region Hovestadenimi meeqqanut inuusuttunullu tarnikkut nappaatilinnik sullissinermik suleqatigiinnissamut isumaqatigiissuteqarpoq, Tarnikkut nappaatilinnut immikkoortortaqarfimmi aqutsisut malillugit tassaanerusoq sapaatip akunnikkaartumik siunnersuineq, aamma sinerissami meeqqanik qulaajaanissaq siunertaralugu meeqqanut inuusuttunullu tarnikkut nappaatinut nakorsamik Kalaallit Nunaannukartitsisartoq.

2.1.1 Tarnikkut nappaatilinnik immikkoortortaqarfimmi kisitsisit pingaarutillit pillugit allaaserinnilluni paasissutissiineq

Immikkoortumi matumani maannakkut naatsorsuinerit allatat 2022-miillu kisitsisinik pingaarnernik ilassuteqartoq aallaavigalugu tarnikkut nappaatilinnik sullissinermi kisitsisit pingaarutillit pissarsiarineqarsinnaasut pillugit takussutissiivugut¹.

2022-miit naatsorsuinerit malillugit kalaallini innuttaasut 1.400-t missaaniittut tarnikkut nappaateqarput, taakkunannga 1.225-t Tarnikkut nappaatilinnut immikkoortortaqarfimmi sammineqarlutik (Peqqinnissaq pillugu Ataatsimiititaliarsuaq, 2023), tassa imaappoq unitsinneqarsimallutik, unitsinneqarnatik katsorsarneqarlutik imaluunniit tarnikkut nappaatilinnik sullissivimmit malinnaaffigineqarlutik. Napparsimasut 100-t missaaniittut tassaapput tarnikkut nappaatillit katsorsarneqarnissamut eqqartuunneqarsimasut ilaat Aarhus Universitetshospitalimi Immikkoortoq R3-mi uninngasuupput, (takuuk immikkoortoq 2.3), ilaat A1-imiupput ilaalu najugaqarfimmi assigiinngitsuniillutik taamaalillutillu unitsinneqarnatik katsorsarneqarlutik.

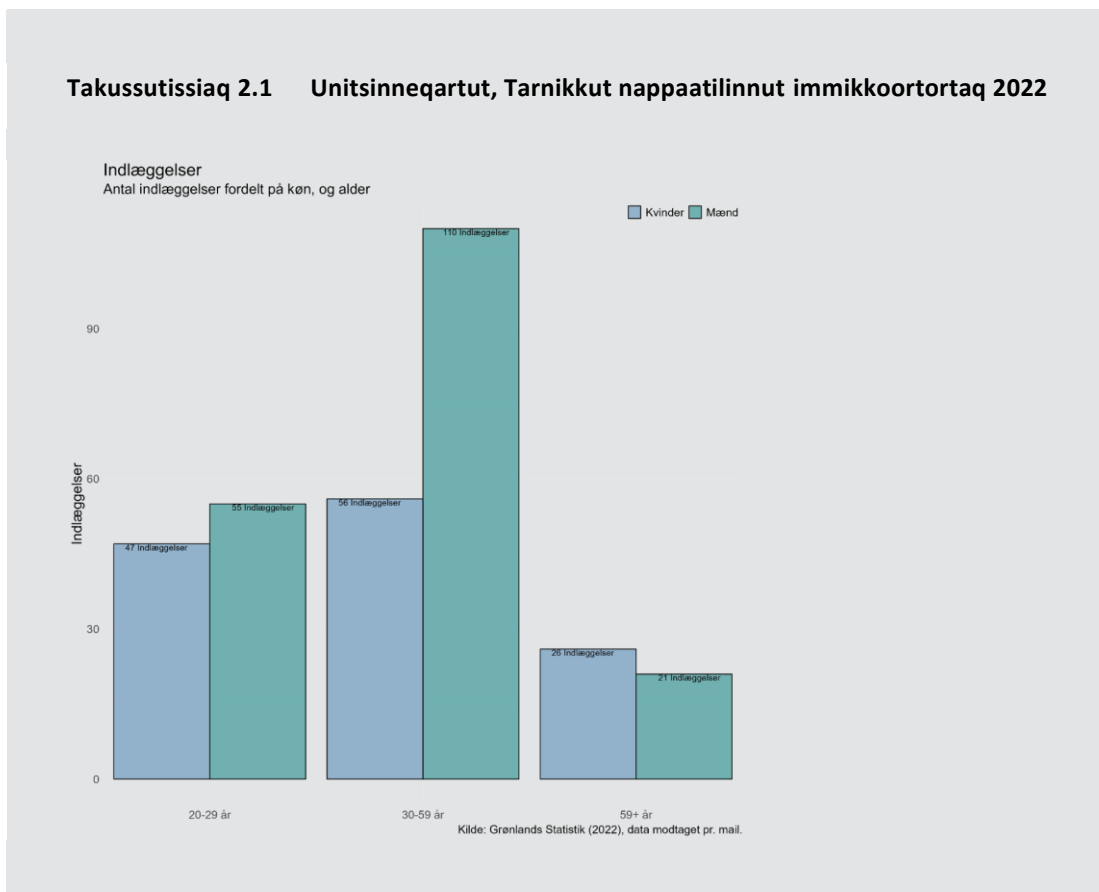
---

¹ Paasissutissat Naatsorsueqqissaartarfimmit tunniunneqarsimapput, katersugaasut ukiut agguarneri ukiut qulikkaarlugit, suaassutsinut agguarneqarlutik, unitsitsinernut, unitsitseqqinnernut ullullu uninngaffiusut

Unitsitsinerit unitsitseqqinnerillu

Siusinnerusukkut naatsorsuinerit takutippaat Tarnikkut nappaatilinnut immikkoortortaqarfimmi unitsitsinerit amerlassusii 2017-mi 247-nik unitsitsinerniit 2021-mi 342-nik unitsitsinernut amerleriarsimasut. 2022-mili innuttaasunut 20-t sinnerlugit ukiulinnut agguaqatigiissillugu unitsitsinerit 315-inut apparialaarput, taakkunanga unitsitseqqinnerit 59-iullutik, tassa unitsitsinerit 20%-iinut naapertuuttut.

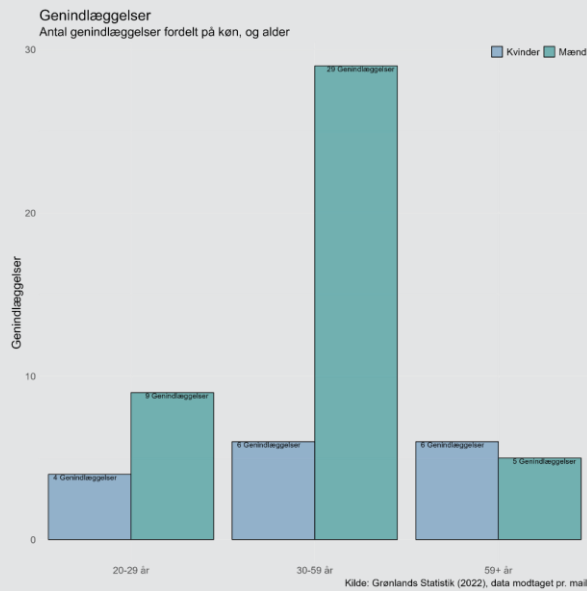
59+-nik ukioqartut eqqaassanngikkaanni arnanit amerlanerusut angutit unitsinneqartarput (takuuk takussutissiaq 2.1). Assigiinnginneq 30-59-inik ukiulinni annertuneruvoq, tassani angutit akornanni marloriaataat angutaallutik. 20-29-nik ukiullit inuusuttut akornanni suaassutsikkut assigiinnginneq malunnaanginneruvoq. Taamaattoqarnera unitsitseqqinnernut atatillugu uteqqinneqarpoq, ukioqatigiiaani tamanit angutit akornanni, 59+-nik ukiullit eqqaassanngikkaanni, arnat akornannit angutit akornanni unitsitseqqinnerit amerlanerusut takuneqarsinnaalluni (takuuk takussutissiaq 2.2). Oqaatigineqassarli kisitsisaannut uani takutinneqarmata, kisitsisit taakku innuttaasut agguaqatigiinnerinut aamma naapertuunnersut oqaatigineqarsinnaanani.

Pissarsiffik: VIVE Naatsorsueqqissaartarfimmit tunniunneqartut paasissutissat katersorneqarsimasut tunuliaqutaralugit, 2023

Takussutissiaq 2.2

Unitseqqinneqartut, Tarnikkut nappaatilinnut immikkoortortaq 2022

Pissarsiffik: VIVE Naatsorsueqqissaartarfimmit tunniunneqartut paasissutissat katersorneqarsimasut tunuliaqataralugit, 2023

Unitsitsinerit nappaatinut assigiingitsunut agguarnerat pillugit paasissutissanik peqanngilaq. Tassani taamaallaat Tarnikkut nappaatilinnut immikkoortortaqaqarfimmut pingaarnertut nappaateqarlutik atassuteqartut immikkoortortaqaqarfimmi aqutsisut allaaserisaat najoqqutarisinnaavavut, tassa imaappoq skizofrenertut allatigulluunniit tarnikkut nappaatillit aamma bipolarimik nappaatillit kiisalu innuttaasut atonerluisuusut aamma imminut toqoriarsimasut (takuuk immikkoortoq 2.1).

Ullut uningaffiusut

Ukioqatigiiaanut tamanut, 59+-inik ukiullit eqqaassanngikkaanni, angutit ullut uningaffii amerlanersaapput (paasissutissat takutinneqanngillat). Tamanna agguaqatigiissillugu piffissanut unitsitsiffiusunut aamma naapertuuppoq, tassani suaassutsikkut ukiutigullu annertuumik nikingasoqarluni (paasissutissat takutinneqanngillat). Angutit unitsinneqarnissamik pisariaqartitsisut agguaqatigiissillugu sapaatit akunneri pingasut sinnerlugit ulluni uningasarput, arnanullu agguaqatigiissillugu sapaatip akunnerata missaaniilluni. Ullut uningaffiusut assersuutigalugu nappaatit assigiinginnerinut imaluunniit pissutsinut allanut naapertuunnersut ersersinneqarsinnaanngilaq.

Unitsitaanani atassuteqarnerit

Tarnikkut nappaatilinnut immikkoortortami unitsitaanani 2022-mi atassuteqarnerit 11.637-usimapput (takuuk tabel 2.1). Taakkunannga tassaapput 1.103-it meeqqanut inuusuttunullu unitsitaanani atassuteqarnerit. Tamanna ukiunut 2020-2021-mut assersuukkaanni appariarneruvoq, sulili ukiuni 2017-2019-mit atassutinit tamarmiusunit amerlanerullutik. Meeqqat inuusuttullu eqqarsaatigalugit Dronning Ingridip Napparsimmavissuani unitsinneqarnani nakorsiartarfimmi atassuteqartut amerlassusii 2017-mi amerlassutsinut naapertuupput. Akerlianilli ukiuni tamani 2020 eqqaassanngikkaallu nunap immikkoortuini peqqinnissaqarfinni meeqqat inuusuttullu unitsinneqarnani nakorsiarnikkut atassuteqarnerit qaffakkiartorsimapput. Inersimasut eqqarsaatigalugit Dronning Ingridip Napparsimmavissuani unitsinneqarnani nakorsiarluni atassuteqartut ikileriarsimapput, aamma nunap immikkoortuini - taamaattorli Dronning Ingridip Napparsimmavissuarmi unitsinneqarnani nakorsiarluni atassuteqarnerit 2020-mi amerlassusaannut naapertuullutik.

Tabeli 2.1 Unitsitaanani atassuteqarnerit, Tarnikkut nappaatilinnut immikkoortortaqaarfik nunallu immikkoortui 2017-2022

		2.017	2018	2019	2020	2021	2022
Unitsinneqarnani nakorsiarnerit, tamarmiusut		9.041	10.348	9.690	12.731	13.823	11.637
Unitsinneqarnani nakorsiarnerit, meeqqat inuusuttullu	Katillugit	1.103	1.476	1.467	2.328	1.396	1.103
	Dronning Ingridip Napparsimmavissua	1.081	1.436	1.412	2.147	1.326	1.003
	Nunap immikkoortui	22	40	55	181	70	100
Unitsinneqarnani nakorsiarnerit, inersimasut	Katillugit	7.938	8.872	8.223	10.403	12.427	10.534
	Dronning Ingridip Napparsimmavissua	7.877	8.718	7.862	9.716	11.296	9.811
	Nunap immikkoortui	61	154	361	687	1.131	723

Pissarsiffik: Peqqinnissaq pillugu Ataatsimiititaliarsuup isumaliutissiisutaa, 2023 aamma 2022 pillugu paasisutissat Naatsorsueqqissaartarfimmit tunniunneqartut paasisutissat.

Unitsinneqarnani nakorsiarnerni atassuteqarnerit nalinginnaasumik apparnerat tarnikkut nappaatilinnik sullissinermi ilaatigut qulaajaanerup kingorna annertunerusumik ujartuisoqarneranik apersuinernit nalinginnaasumik misigisanut naapertuutinnigillat. Appariarnerneq nakorsatigut isumalluutininik pissarsiassaasuni taarsaattoqarneranumut imaluunniit napparsimasut ataasiakkaat atassutinik qassinik neqeroorfigineqarneranumut takussutaasinnaavoq. Misissuinerli manna taamatut appariarnerup aalajangersimasumik nassuiarnissaanut tapertaasinnaangilaq.

2.2 Peqqinnissaqarfiup qitiusumik immikkoortuini tarnikkut nappaatilinnik sullissineq

Nuup avataani tarnikkut nappaatilinnik sullissinermi neqeroorutit nunap immikkoortuini peqqissaavinniippoq.

Sullitat

Nunap immikkoortuani nakorsaq naapertorlugu tassani innuttaasut assigiinngitsunik tarnikkut nappaateqarfiusut tamarmiusut takussaapput, tassa imaappoq angajoqqaat meeqqami tarnikkut ineriartorneranik ernumassuteqarlutik saaffiginnittuniit, annilaanganermut isumakkut nanertisimanermut napparsimasunut tarnikkut nappaateqartut. Nunap immikkoortuini peqqissaavinni innuttaasunik tarnikkut nappaatilinnik qulaajaasoqarlunilu innersuussisoqartarpoq, tassungalu ilanngutissapput innuttaasut nappaataannik suussusereersimasunik isumaginninneq, tassunga ilanngullugu nakorsaatit atorlugit katsorsaanikkut malitseqartitsineq. Kiisalu peqqinnissaqarfiup qitiusumik immikkoortuini peqqissaavinnilu pilertortumik pisariaqartitsisunik tarnikkut nappaatillit innuttaasut unitsinnissaannut periarfissaqarpoq, kingornalu A1-imut innersuunneqassanersut naliliisoqartussaalluni.

Sulisut piginnaasallu

Innuttaasunik sakkortuumik tarnikkut nappaatilinnik unitsinneqarsimangitsunik Nuup avataani sinerissami tarnikkut nappaatilinnik sullissineq tarnikkut nappaatilinnik sullissinermi inummit toqqarneqarsimasumit isumagineqassapput. Inuk toqqarneqarsimasooq taanna ilaatigut innuttaasunut atassuteqartunut atatillugu ujartuisuusaaq, aamma taakku katsorsarneqarnerisa malinnaaviginissaa qulakkiissallugu, aamma katsorsaanermi iluarsisoqassanissaanik naliliinermi peqataasarlutik. Apersuinerni amerlanernit taamaattoq takuneqarsinnaavoq tarnikkut nappaatilinnik sullissisussamik toqqaaneq pitsaanerpaamik ingerlaneq ajortoq. Amerlanertigut suliassaq taanna peqqissaasumut imaluunniit peqqissaanermi assistenitumut tarnikkut nappaatilinnik sullissinermik piginnaasaqanngitsumut allarpassuarnillu akisussaaffeqartumut suliassanngortinneqartarpoq. Taamaattorli nunap immikkoortuani nakorsap allaaseralugu sumiiffinni allanut naleqqiullugu inukitsuni innuttaasunut takkutinngitsoorsimasunut nakorsaatinik tunniussisarnermut atatillugu ujartuisutut inissisimasooq pinngitsoorani tassaasariaqanngitsooq inuk taamatut toqqarneqarsimasooq. Tassani ilaatigut, napparsimasumik ataasartumik atassuteqartoqarpat napparsimasullu qanoq inneranik malinnaasumik napparsimmaveqarpat nakorsaatillu atorlugit katsorsaanermi iluarsiinissamut pisariaqartitsisoqarpat tamanna atorneqartartoq.

Tarnikkut nappaatilinnut immikkoortortamiit qulaajaanissaq malitseqartitsisumillu katsorsaanissaq siunertaralugu ukiukkaartumik peqqinnissaqarfiup qitiusumik immikkoortuinut tarnikkut nappaatilinnut nakorsamik aallartitsisoqartartoq. Aammattaaq Tarnikkut nappaatilinnut immikkoortortaqaqfimmiiit qarasaasiakkut nakorsartitsisarnermik

neqeroorutit assigiinngitsut atorneqarnissaannut periarfissaqarpoq, tassunga ilanngullugu assersuutigalugu qulaajaanermi oqaloqateqarnerit, pilertortumik nalilersuinerit aamma katsorsaanermi malitseqartitsinerit kiisalu napparsimasut unitsinneqarsimasut pillugit oqarasuaatikku nakorsartitsinerit, napparsimasut A1-imiit angerlartinneqartussat. Kingullertut taaneqartumi ilaqtutat, kommunit Pinerluttunillu Isumaginnittoqarfik peqataatinneqarsinnaasarput.

2.3 Tarnikkut nappaatilinnut katsorsarneqarnissamut eqqartuunneqarsimasunut neqeroorutit

Tarnikkut nappaatilinnut katsorsarneqarnissamut eqqartuunneqarsimasut Tarnikkut nappaatilinnut immikkoortortaqarfimmi unitsinneqaratik isumagineqartarput, aamma Danmarkimi tarnikkut nappaatilinnut immikkoortortaqarfimmi matoqqasumiittussanngorlugit eqqartuunneqartarlutik. Kalaallit Nunaanni Peqqinnissaqarfik Danmarkimi Region Midtjyllandimik suleqateqarpoq, tarnikkut nappaatilinnut katsorsarneqarnissamut eqqartuunneqarsimasunut 16-inik siniffeqartumut immikkoortortamik ingerlatsisoq - Immikkoortortaq R3 - Kalaallit Nunaanni innuttaasunut inissinneqartussatut eqqartuussaasimasunut. Napparsimasut Tarnikkut nappaatilinnut immikkoortortaqarfimmit innersuunneqartarput, ukuullutillu (Peqqinnissaq pillugu ataatsimiititaliarsuaq, 2023):

- Tarnimikkut nappaatillit pinerluuteqarsimasut inissinneqartussatut eqqartuussaasimasut (A-eqqartuussat), aamma katsorsartittussat (B-eqqartuussat)
- Innuttaasut tigummineqartussatut eqqartuunneqarsimasut, tarnikkut nappaateqalersimallutik isersimatinneqartut
- Napparsimasut sianissutsimikkut misissortinnissaat siunertaralugu paarnaarunneqarnermut taarsiullugu nakkutigineqartut
- Napparsimasut ulorianassutsimut ilisarnaateqarnertik pissutigalugu nuutsinneqartut

Taamaalluni eqqartuussaanut pissutigalugu piffissami killiligaanngitsumi uninngasussanut innuttaasunut aamma tigummineqarnerminni tarnikkut nappaateqalersimanertik pissutigalugu pilertortumik pisariaqartitsisunut Immikkoortortaqarfik R3, inissaqartitsissaaq taamaattumillu tarnikkut nappaatillit katsorsartinneqarnissamik pisariaqartitsilertunut inissaqartitsissalluni. Immikkoortortaqarfik R3-mi peqqissaasuuneq malillugu piffissami apersuiffiusup nalaani inissanit 16-iunitsit sisamat piffissamut killiligaanngitsunit atorneqarput, innuttaasullu sisamat-tallimat inissamut utaqqsutut allatsinneqarsimallutik, taakkunanga ilai immikkoortortaq A1-imiillutik, ilai Kalaallit Nunaanni inissiisarfinniillutik ilaalu Danmarkimi nalinginnaasumik tarnikkut nappaatilinnut immikkoortortaqarfimmiissimallutik.

Tarnikkut nappaatilinnut katsorsarneqarnissamut eqqartuunneqarsimasunut tamanut katsorsaarnissamut pilersaarusiortoqartarpoq, anisinneqarnerisa kingorna qanoq pisoqarnissaanik allaaserinnittumik. Tamanna tassaasinnaavoq A1-imi unitsinneqarneq, najugaqarfissatut neqeroorut assersuutigalugu Isumaginninnermut Aqutsisoqarfiup immikkut najugaqarfissatut neqeroorutaa, Aaqa (takuuk immikkoortoq 2.4), Kalaallit Nunaanni kommunimi najugaqarfissatut neqeroorut imaluunniit Danmarkimi kommunimi najugaqarfissatut neqeroorut. Neqeroorutitut taakkununga inissat aamma killeqarmata utaqqisunullu allattuisoqarsimammat immikkoortortaqarfimmi R3-mi peqqissaasuuneq malillugu unitsinneqarnissamut piffissaq sivisuvoq aamma katsorsartinneqartussatut eqqartuussaasimasunut, taakkununga neqeroorummik tulluurtumik nassaartoqarsinnaanngimmat.

Immikkoortortaqarfik R3 sulisunut danskinik imaluunniit sulisunik kalaallinik Danmarkimi nunasisimasunik sulisoqarpoq. Tarnikkut nappaatilinnut immikkoortortaqarfik aamma Immikkoortortaqarfik R3 napparsimasut unitsinneqarsimasut misissornissaat sammillugu video atorlugu ingerlaavartumik ataatsimiittarput.

Immikkoortortaqarfik R3, Tarnikkut nappaatilinnut immikkoortortaqarfik najugaqarfissatullu neqeroorutit assigiinngitsut saniatigut tarnikkut nappaatillit katsorsarneqarnissamut eqqartuunneqarsimasut isumaginerini Pinerluttunik Isumaginnittoqarfik aamma akuusarpoq. Pinerluttunik Isumaginnittoqarfik innuttaasunik eqqartuussaasimasunik Kalaallit Nunaaniittunik aamma Danmarkimiittunik nakkutiginnittuuvoq, tassunga ilanngullugit katsorsaarnissamut pilersaarutip, atornerluisuunermut katsorsaanerup eqqartuussinermilu piumasaqaatit allat malinneqarnerat. Pinerluttunik Isumaginnittoqarfik aalajangersimasumik najugaqartunik aamma sinerissami sumiiffinnut assigiinngitsunut angalasartunik sulisoqarpoq.

2.4 Isumaginninnermut Aqutsisoqarfiup immikkut najugaqarfissatut neqeroorutaa, Aaqa

Isumaginninnermut Aqutsisoqarfik immikkut najugaqarfissatut neqeroorummik, Aaqamik ingerlatsivoq, taanna skizofrenimik nappaatilinnut 30-inut inissaqartutut naatsorsuussaavoq. Aaqami pisortaq malillugu najugaqartut - skizofrenimik nappaateqartut saniatigut - aamma atornerluisuupput, autismeqarlutik ineriartormilu akornuteqarlutik. Taakkununga affaasa missaat katsorsartittussatut eqqartuussaasimapput.

Sullitat

Najugaqartut ilai ukiorpassuarni Aaqami najugaqarsimapput, kommunimut angerlartinnissaat, neqeroorummik tulluurtumik neqerooruteqarnissaq iluatsinneqarsimanngimmat. Tamatuma ilaatigut kinguneranik sumiiffinnit allaniit Aaqamut innersuunneqarnissamut innuttaasoqarpoq utaqqisut allattorsimaffianiittunik -

assersuutigalugu A1-imiit imaluunniit R3-miit. Piffissami apersuiffiusumi Aaqami inissamut qinnuteqarsimapput, sulis inissaqartinneqanngitsut. Aaqami najugaqartut anguniagassatut aalajangersarneqarsimasunik angusaqarsimanersut pillugit qaammatit arfinilikkaarlugit nalilersuisoqartarpoq, taamaassimappallu kommuninut uteqqissinnaallutik. Innuttaasulli ilaat ukiorpassuarni Aaqami najugaqaannartarput, pisortaq malillugu inuunertik naallugu tassani najugaqartussatut naliliiffiqineqarsimapput, tamannalu innuttaasut nutaat najugaqarfissamut neqeroorummi inissarsinissaannik killilleeqqilluni. Innuttaasulli ilaat inissamut itigartinneqarsimapput tamakkiisumik qanoq ittuunerannik naliliineq najugaqarfissatut neqeroorutip illutaani najugaqartullu sinnerinut ataqatigiissinneqarsinnaanngimmat. Illunut atatillugu immikkut eqqaaneqassaaq kaassuaatinik atuisut matukkut isertinneqarsinnaanngimmata, aamma atortut atorneri ataatsimoorunneqarmata, soorlu perusuersartarfiit igaffiillu, innuttaasut ilaannut Aaqa najugaqarfissatut tulluarnani.

Sulisut piginnaasallu

Aaqa 100-t missaannik sulisoqarpoq taartaasartut ilanngullugit. Pisortaq malillugu Aaqami sulisorpaaluit ukiorpassuarni sulisimapput, akuttunngitsumilli sulisut ilaasa ikinnerusuni taarseraattoqartarluni taamaalillunilu akuttunngitsumik atorfiit inuttaqarneq ajorlutik. Sulisut 80%-iisa missai ilinniagaqarsimasuunngillat, sulisullu sinneri perorsaasuullutik, peqqinnissakkut ikiortiullutik aamma isumaginninnermi siunnersortaallutik.

2.5 Kommunimi neqeroorutit

Innarluutillit pillugit inatsisit malillugit kommunit inunnut "*annertuumik timikkut, tarnikkut, eqqarsartaatsikkut malugisaatigulluunniit piginnaasakillisimasunut*" inummut *ikorffartuisussamik, najugaqarfissamik imaluunniit najugaqarfinnik nakkutigineqartunik neqerooruteqarnissamut akisussaaffeqarput*². Kommuni neqeroorummik naleqquttumik nammineq neqerooruteqarsinnaanngippat kommunini allani najugaqarfissamik kommunit neqerooruteqarsinnaapput. Tamanna meeqqanut inersimasunullu atuuppoq.

Neqeroorutit sullitalu

Innuttaasunut inersimasunut tarnikkut nappaatilinnut neqeroorutit pillugit paasissutissamik nassiusseqqullugit Kalaallit Nunaanni kommunit tallimat tamaasa qinnuigisimavavut. Kommunit tallimat taakku nammineq oqaasertaliillutik akissuteqaqquneqarput, assigiimmillu akissuteqarsimanatik. Kommunit ilai ataatsimoorussamik akissuteqarsimapput kommuninillu allaniit neqeroorutinit ataasiakkaaniit akissutit VIVE-mit tiguneqarsimallutik. Taamaalilluni akissutit taakku maannakkorpiaq neqeroorutit pillugit eqqortumik naatsorsuinerunersut nalunarpaq, nalunaarusiamilu matumani

---

² https://nalunaarutit.gl/groenlandsk-lovgivning/2022/l-bkg-07-2022?sc_lang=da

taamaattumik najugaqarfissatut neqeroorutit, najugaqartut amerlassusaat, sullitat il.il. pillugit erseqqissumik saqqummiussisoqanngilaq.

Kommunit amerlanersaat eqqarsaatigalugit najugaqarfiit mikisut arfinillit missaannik najugaqarfiusut pineqarput, kommunini illoqarfinnut arlalinnut siaruarsimasut. Kommuneqarfik Sermersooq najugaqarfinnik anginerpaanik illuuteqarpoq, 21-t tikillugit najugaqarfiusut. Neqeroorutinit taakkununga sullitat aalajangersimasumik tarnikkut nappaateqartutut allatigulluunniit innarluuteqartutut nassuiarneqarsimangillat, taamaattorli innuttaasut skizofrenimik napparsimasut imaluunniit innuttaasut peqatigisaanik tarnikkut nappaateqartuullutik atornerluisuusullu najugaqarfissatut neqeroorutini taakkunani maannakkut najugaqartut allaaserineqarnerini takuneqarsinnaalluni. Tamanna innarluutillit pillugit inatsit aamma annertuumik innarluutilinnut ikiorsiineq pillugu inatsisartut peqqussutaat malillugu pisartagaqartut innuttaasut kikkuneri pillugit naatsorsuinermit illuatungilerneqarpoq. Naatsorsuinermit taakkunanga (Isumaginninnermut Naalakkersuisoqarfik, 2020; Peqqinnissaq pillugu Ataatsimiititaliarsuaq, 2023) takuneqarsinnaavoq tarnikkut napparsimanerit (tassunga ilanngullugu skizofreni) aamma ikorfartuisussamik imaluunniit najugaqarfissamik tunineqartuni nappaataasartuni atugaanersaapput.

Maannakkut najugaqarfissatut neqeroorutit taakkunungalu neqeroorutinit sullinneqartut pillugit kommunit allaaserinneqqunerisa saniatigut maannakkut pisariaqartitsinermit maannakkut najugaqarfissatut neqeroorutit qanoq naammassinninnerannik VIVE aamma nalileeqqusisimavoq. Innuttaasut maannakkut neqeroorutini utaqqisutut allatsissimanerat kommunini arlalinni takuneqarsinnaavoq, tamatumalu kingunerisaanik innuttaasooq pisariaqartitaminik ikiorneqarnani imaluunniit kissaatigisamisut nammineq kommunerisaminut angerlarsinnaanani, kiisalu tarnikkut nappaatilinnik sullissinermit immikkut neqeroorutiniit ingerlaartarneq kinguarsarlugu (assersuutigalugu Isumaginninnermut Aqutsisoqarfiup immikkut najugaqarfissatut neqeroorutaa Aaqa, aamma A1), tassani inissat killeqarlutik (takuuk kommuninit pingasuniit allakkatigut akissutinit issuaanerit ataaniittut).

Kommunit pingasuniit allakkatigut akissutinit tigusilaarnerit

Nammineq illoqarfimminnut angerlarniarlutik inissamik inuit marluk utaaqipput. [Taakku] inuit akornanni ineriartorfjusumillu inuunerup qulakkeernissaanut nakkutigineqarlutik ikiorneqarlutillu ulloq ulluarlu suliffigineqartumi najugaqarfimmiinnissaq pisariaqartippaat. Inuk ataaseq aamma immikkut ittumik tarnikkut nappaateqarnini pissutigalugu ikiorneqarnissamut innersuunneqarsimavoq, taannalu aamma utaaqisuniilluni.

Inuit 22-28-it najugaqarfissami neqeroorummik iluaquteqarsinnaapput, inissaqannginnertilli pissutigalugu tamanna pissarsiarisinaanagu. (...) Innuttaasut minnerpaamik pingasut ulloq unnuarlu angerlarsimaffimmiit nammineq illoqarfimminnut angerlartinneqarnissamik pisariaqartitsipput.

Pingaarnertigut oqaatigineqarsinnaavoq (...) piginnaasatigut ilungersortitaasugut, ilaatigut aaqqissuussinerit allat aamma piginnaasatigut ilungersortitaammata. Innuttaasut, assersuutigalugu Isumaginninnermut Aqutsisoqarfiup neqeroorutaaniittariaqaraluartut, inissaqartinneqanngillat, taamaattumik innuttaasut taakku neqeroorutitsinniillutik, taakkulu aamma innuttaasut allat inissaannik tigusillutik.

Sulisut piginnaasallu

Kalaallit Nunaanni sulisut arlalissuit Isumaginninnermi tarnikkut katsorsaanermi ilinniagaqarsimasuunatik sulisuupput. Tamanna pingaartumik najugaqarfissatut neqeroorutini atuuppoq. Najugaqarfissatut neqeroorutini amerlanerni ilinniagaqarsimangitsut minnerpaamik sulisut affarivaat, sulisullu ilinniarsimasut tassaanerusalutik perorsaasut, isumaginninnermi peqqissaanermilu assistentit aamma isumaginninnermi peqqissaanermilu ikiortit. Isumaginninnermi tarnikkut katsorsaanermi sulisunik piginnaasaqartunik sulisoqarniarnikkut annertuumik ilungersuuteqarput, taamatullu ilungersortitsineq ataavartumik sulisut taarseraannerat pissutigalugu ataavartuulluni. Ataavartumik sulisut taarseraannerat ataavartumik naammattumillu piginnaasat qaffasissuseqarnissaannut akornusiisarpoq.

Sulisunik amigaateqarneq taarseraannerillu pillugit eqqoqqissaartumik kommunit akissuteqarsimangillat, kommunimiilli ataatsimiit erseqqissaatigineqarluni sulisut sapaatit akunneri tamangajaasa taarseraattartut, pingaartumillu sulisut ilinniagaqarsimangitsut ilisimasaqannginnertik suliallu naammassineqarnissaannut piginnaasaqannginnertik pissutigalugu ullormik ataatsimik kalerriillutik soraartarlutik. Tamanna tunuliaqutaralugu

inerniliisoqarsinnaangilaq kommunini allani tamanna aamma atuuttusoq, kommuninili suliaqarfinni pisortanik kommuninullu suleqatigisanik apersuinermi isumaqarnarsilluni tarnikkut nappaateqartunut innuttaasunut kommunit neqeroorutaannik annertuumik sulisat taarseraattartut.

3 Ilungersunartut misigisimasat

Kapitalimi tassani apersuinerni ingerlanneqartuni erseqqissaatigineqartut unammillernartut allaaserissavavut. Kapitali sisamanik immikkoortoqarpoq, Tarnikkut nappaatilinnut immikkoortortaqarfimmit isiginninneq, Peqqinnissaqarfiup qitiusumik immikkoortuisa isiginninnerat aamma kommunit isiginninnerat, naggataatigullu tarnikkut nappaatillit katsorsarneqarnissamut eqqartuunneqarsimasut nassuiarneqarlutik.

Kapitalimi Kalaallit Nunaanni peqqinnissaqarfimmiit, kommuniniit aamma tarnikkut nappaatilinnut katsorsarneqarnissamut eqqartuunneqarsimasunut tunngasuni ingerlataqartunik apersuisimanerit tunngavigineqarput.

3.1 Tarnikkut nappaatilinnut immikkoortortaqarfiup isiginninnera

3.1.1 Sulisunik amigaateqarneq taarseraannerlu

Kapitali 2.1-imi aamma Peqqinnissaq pillugu Ataatsimiititaliarsuup isumaliutissiissutaanit 2023-meersumit (Peqqinnissaq pillugu Ataatsimiititaliarsuaq, 2023) nassuiarneqareersutut sulisut taarseraannerujussuat pissutigalugu Tarnikkut nappaatilinnut immikkoortortaqarfik sunnerneqarsimavoq. Tarnikkut nappaateqartuni immikkut ilinniarsimasut nakorsat piffissami sapaatip akunneranit ataatsimiit qaammammut ataatsimut atorfinitsinneqartarput, nakorsallu inuusunnerusut qaammatini pingasuni-arfinilinni atorfinitsinneqartarlutik³. Taakkunannga ilai immikkut nakorsatut ilinniarnermikk aallartissimasarput, ilai napparsimasunik sullissinermik tunngaviumik ilinniarsimaneq naammassisimasarlugu ilai ilinniarnermikk naammasserlaajusarput, tassa imaappoq nakorsat inuusuttut tarnikkut nappaatilinnik sullissinermi misilittagaqangitsut annikitsuaqqamik misilittagallit. Nakorsat 'akornanniittunik' patajaatsunik pilersitsisoqarsimangimmat nakorsanut inuusunnerusunut siunnersuinissamut periarfissat killeqartorujussuupput, tamannalu pissutigalugu sivisunerusumik sulisorinissaat ajornartarluni.

Apersuinerni aalajangersimasumik atorfeqartunik nakorsanik pissarsiniarnerup ilungersunartuunera allanut naleqqiullugu ataavannerusutut siunissamullu qaninnerusumut pitsaanerulersitsinissamut siunnerfeqangitsutut allaaserineqarpoq. Tassani ilaatigut pineqarput tarnikkut nappaatilinnut nakorsanik aamma Danmarkimi amigaateqartoqarnerisq, tamannalu Kalaallit Nunaannut annertuumik sunniuteqarsinnaalluni. Tamanna minnerunngitsumik meeqqat inuusuttullu tarnikkut

---

³ Oqaatigineqassaaq atugaanerpaasutut allaaserineqartunit allaanerusunik allanik atorfinitsitsisoqarnissaanik neqeroorteqartoqartarmat.

nappaatilinni immikkut ilinniarsimasunut nakorsanut atuuppoq. Tarnikkut nappaatilinnut immikkoortortaqarfimmi aqutsisup nakorsanit danskiniit (suliaqartuniillu allanniit) ilaatigut ilisimatusarnikkut soqutiginnittoqarnera allaaseraat, ajoraluartumilli Kalaallit Nunaanni tarnikkut nappaatilinnik sullissinermi sulinermut taamaaqataanik piumassuseqarnani. Tarnikkut nappaatilinnut immikkoortortaqarfimmi aqutsisup aamma allaaseraa nakorsat ilisimatusarnikkut ingerlataqarnissamik kissaateqartut Tarnikkut nappaatilinnut immikkoortortaqarfimmi napparsimasunik sullissinermi ilaasarnissaannik piumasaqaatip ilaatinneqarnissaa aalajangiiffigineqarsimasoq. Ilaatigut ilisimatusarnermi paasissutissat attuumassuteqartut pissarsiffiginissaat piffissamik pisariaqartitsisarmat, kisianni aamma neriuutigineqarluni nakorsat amerlanerusut pilerisutsilernissaannut suliniutit arlallit akornanni taanna ilaasinnaammat.

Nakorsat saniatigut Tarnikkut nappaatilinnut immikkoortortaqarfimmi aamma peqqissaasut, peqqinnissakkut assistentit, isumaginninnermi siunnersortit, timimik sungiusaasut, tarnip pissusaanik ilisimasallit il.il. atorfeqarput. Nakorsani atuuttoq assiliaq sulisut allat akornanni aamma atuuppoq, taamaattorli aalajangersimasumik atorfinitsinneqartut amerlanerullutik, sulili sulisut annertuumik taarseraallutik.

Atorfiit aalajangersimasut ilaanni - tassunga ilanngullugit nakorsat, peqqissaasut aamma tarnip pissusaanik ilisimasallit - tamakkiisumik ilaannakuusumilluunniit sulisinnaasut danskit pinngitsoorneqarsinnaanngillat. Suliassaqarfiup aqutsinerani piffissaq annertoq assersuutigalugu pigaartussanik nakorsanik ujartuineramik, kajumissaarinermik isumaqatigiissusiornissamullu taamaattumik atorineqartarpoq. Tassani sulisut ilai uteqqissimasuupput aamma Kalaallit Nunaanni tarnikkut nappaatilinnik sullissinermi immikkoortortallu suleriaasianik ilisimannilluarlutik, isertinniarnissaallu killeqartumik pisariaqarluni. Sulisut, Kalaallit Nunaanni siornatigut sulinngisaannarsimasut, suleriaatsinut il.il. iserniarnissamik pisariaqartitsisarput, tamannalu immikkoortortaqarfimmi aqutsisut piffissaannik annertuumik aamma tiguisarluni. Immikkoortortaqarfimmi aqutsisut piffissaat sulinermi periusissioinnikkullu aqutsinermut atorineqarpoq taamaattumillu nukippassuit malinnaaniarnermut siunissamullu qaninnerusumut pilersaarusionermit atorineqartarneri pissutigalugu annertuumik tatisimaneqarlutik.

3.1.2 Tarnikkut nappaatilinnut immikkoortortaqarfimmi piginnaasat sulinermilu avatangiisit

Misissuinermit matumunnga atatillugu tarnikkut nappaatilinnik sullissinermi tamarmiusumi immikkut ilinniarnikkut piginnaasat naammaattumik amigaatigineqarnerat apersorneqartut tamarmik uparuarpaat. Tarnikkut nappaatilinni immikkut ilinniarsimasut nakorsat amigaataanerat kiisalu sulisut taarseraannerat qulaani eqqaaneqartumut tunngatillugu ilaatigut immikkut ilinniarsimasut piginnaasaannik amigaateqarneq Tarnikkut nappaatilinnut immikkoortortaqarfimmi misigineqarpoq. Tarnikkulli nappaatilinnik sullissinermi immikkut ilisimasaqarneq kisimi pineqanngilaq, kisianni aamma Kalaallit Nunaanni Peqqinnissaqarfimmi aamma inuiaqatigiinni kalaallini sulinermik misilittakkat ineriartortinnissaannik periarfissaq pineqarluni. Tarnikkut nappaatilinnut

immikkoortorta qarfirmi aqutsisup ilaatigut Danmarkimi sulinermik sungiussisimasut Kalaallit Nunaannut atatillugu napparsimasunik angerlartitsinerup kingorna ikiuinissamut ikorfartuinissamullu periarfissanik nakorsat qanoq ilisimasaqartiginnginnerat allaaseeraat. Misigisaq aamma Pinerluttunik Isumaginnittoqarfimmit ingerlataqartunit ilisarineqarsinnaasoq.

Tarnikkut nappaatilinnut immikkoortorta qarfirmi allaaserineqarpoq aqutsisut Tarnikkut nappaatilinnut immikkoortorta qarfirmi katsorsaannikkut tunngaviusunik inissinniarnissamut nakorsat danskusut qanoq sapersaaqartarnerat. Init siniffiusut killeqartumik angissuseqarnerisa ilaatigut kingunerisaanik Danmarkimi tarnikkut nappaatilinnut immikkoortorta qarfirmi allaanerusumik napparsimasut amerlanertigut siusinnerusukkat angerlartinneqartarput, pisullu ilaanni kommuni ikiuinissaanut ikorfartuinissaanullu sulilarsinneqanngitsunut pissutsinut nalunartunut paasineqanngitsunullu pisarlutik. Pissutsinik assigiinngitsunik sunnerneqarsimasunik sulinikkut isiginneriaatsit assigiinngitsut akornanni naapitsisoqartarpoq, aamma tarnikkut nappaatilinnut nakorsat immikkoortortamiitiinnarnissaannik ajornarnerulersitsisunit pissutsinit erseqqissarneqartut.

Sulisunut assigiinngitsunut aamma atuuppoq sulisut Danmarkimeersut amerlanertigut tarnikkut napparsimasunik sullissinerup iluani immikkut ataatsimik allatigulluunniit ilinniarsimasuusarnerat. Taakku Kalaallit Nunaannut pippata immikkut ilinniarsimasamik saniatigut sulisariaqartarput, tassunga ilanngullugit meeqqanik, inersimasunik aamma tarnimikkut nappaatilinnik pinerluuteqarsimasuni sullissisariaqartarput. Tarnikkut nappaatilinnut immikkoortorta qarfirmi aqutsisut assersuutigalugu peqqissaasut Danmarkimeersut piginnaasaqarlututut allaaserivaat, kisiannili taakkununga aamma immikkut suliatigut ilinniagaqarsimasunut sulisunut allanut sungiusimasamiit annertunerusumik sammisaqarfiusumik sulilernissaq unammillernarsinnaasoq allaaseralugu.

3.1.3 Illutigut atugassarititat

Tarnikkut nappaatilinnut immikkoortorta qarfiup maannakkut illutai allanut arlalinnut atatillugu tulluannngitsutut allaaserineqarsimapput: nungullarsimasoq, mikivallaartoq napparsimasullu aalajangersimasut, soorlu meeqqat inuusuttullu kiisalu tarnimikkut nappaatillit pinerluuteqarsimasut immikkoortinnissaannut periarfissat killeqarpallaarlutik. (Inatsisartut Ombudsmandiat, 2017, 2023; Peqqinnissaq pillugu Ataatsimiititaliarsuaq, 2023). A1 assersuutigalugu napparsimasunut assigiinngitsunut tamanut inissaqartussaavoq, tamannalu ilaatigut napparsimasut 18-it inorlugit ukiullit unitsinneqarnerinut tunngatillugu ilungerunartutut allaaserineqarluni. Napparsimasut 18-it inorlugit ukiullit nalinginnaasumik nakorsaasersuinermit immikkoortorta qarfirmi meeqqanut immikkoortortami aalajangersimasumik pigaartulerlugit unitsinneqartarput. Akerlianilli nakorsaasersuinermit immikkoortorta qarfirmi meeqqanut immikkoortortamit passunneqarsinnaanngitsunik ilungersunartunik pisoqalerpat napparsimasoq 18-it inorlugit ukiulik A1-imi immikkoortumut nakkutigineqartumut nuunneqassaaq. Pisuni taakkunani

immikkoortumik nakkutigineqartumi napparsimasut inersimasut illuartinneqarsinnaapput, taamatullu pisortaqaqtarnera qaqutigut pisaraluartoq taamatut pisoqartillugu tamanna isumalluutitigut pisariullunilu nuunnissaa ilungersunartuulersinnaasarpoq. Tarnikkut nappaatilinnik sullissivissaq nutaaq maannakkut titartarneqarpoq, ilaatigut siniffiit aqqaneq-marlunniit 20-inut amerlinissaannik kinguneqassalluni. Taamaattorli illup taassuma piareernissaanut piffissaq sivisusussaavoq. Peqatigisaanilli siniffiit taamatut ilaneqaqqinneri siniffitsigut piginnaasatigut tatisimanninnermik malunnaatilimmik annikinnerulersitsissanersoq immikkoortortami aqutsisuniit, peqqinnissaqarfimmi aqutsisuniit imaluunniit Nunatsinni Nakorsaanermit naatsorsuutigineqanngilaq, tassa taanna suli immikkoortortaqaassagami annikitsoq innuttaasut napparsimanerpaat kisimik unitsinneqarsinnaallutik.

3.1.4 Susassaqarfiit akornanni napparsimasunik katsorsaaneq suleqatigiinnerlu

A1-ip siullermik killeqartumik siniffeqarluni immikkoortuunera, aappaatullu siniffiit taakku ilaatigut Aaqami imaluunniit kommunini najugaqarfissatut neqeroorutitut utaaqisunit napparsimasunit atorneqarneri siusinnerusukkut allaaserineqarsimavoq. Assersuutigalugu kommunit annertuumik tarnikkut nappaatilinnut neqerooruteqarnissamat killeqarneri taamaalilluni Tarnikkut nappaatilinnut immikkoortortaqaarfimmut ilungersunartuuvuq, napparsimasut angerlartinneqartarneritut atatillugu ingerlaavarnermik naammattumik pilersitsisoqarsinnaanngimmat, taamaalillunilu unitsinneqarnissamik pisariaqartitsisunut allanut inissamik pilersitsisoqarsinnaalluni. Angerlartinneqarnissamat piareersimasutut naliliiffigineqartunut napparsimasunut akiliinissamat kommunit akisussaaffeqarput, napparsimasulli nammineq neqeroorutiminnut angerlartinnissaannut tamanna naammattumik kajumissaataarparisngilaq - ilaatigut tassani piginnaasatigut aamma tatisimaneqareeramik (tak. immikkoortoq 2.5 aamma 3.3.1).

Tarnikkut nappaatilinnut immikkoortortaqaarfiup napparsimasut aalajangersimasut pillugit kommunini neqeroorutitnik assigiinngitsunik suleqateqarnera tassunga atasunik naammattumik piginnaasanik amigaateqarnermik aamma ilungersortinneqarpoq. Tarnikkut nappaatilinnut immikkoortortaqaarfimmi sulisunit suliarineqarsimasut katsorsaannissamat pilersaarutit assersuutigalugu A1-imi uninngareernerup kingorna innuttaasunik tiguisartunit najugaqarfissatut najugaqatigiiffinnilu sulisunit naammattumik piukkunnaateqartutut tiguneqartannginnerinik misigineqarput. Tarnikkut nappaatilinnut immikkoortortaqaq eqqaaneqartutut napparsimanerpaasunik isumaginninnissamat taamaallaat piginnaasaqarpoq, aamma nappaatip annertusiartornissaata pingitsoortinnissaa imaluunniit sapinngisamik killeqartinnissaa assut apeqqutaasarluni, tassanilu kommunit pingaaruteqarlutik. Tarnikkut nappaatilinnut immikkoortortaqaarfimmut aqutsisut kommunini neqeroorutitnik suliaqartut sulisut ingerlaavarnerusumik ilinniartitaasarnissaat ujartorpaat.

3.2 Peqqinnissaqarfiup qitiusumik immikkoortuisa isiginninnerat

Nunap immikkoortuini nakorsanik apersuinermi pingaarnertut ilungersunartut marluk ersersinneqarput, marluullutik meeqqanut inuusuttunullu tunngasuni qulaajaanermut atassuteqartut. Ilungersunartup aappaa piffissap naammaginatup iluani meeqqat qulaajaaffiginissaannut periarfissaqannginnermut atassuteqarpoq. Allaaserineqartut meeqqanut inuusuttunullu tarnikkut nappaatinut nakorsat nalinginnaasumik amigaataapput, piviusumillu meeqqanut inuusuttunullu tarnikkut nappaatinut nakorsaq ukiumut ataasiarlu sinerissamut angalanissamut periarfissaqarluni. Meeqqat ilungersunartumik atugarliortut taamatut sivistutisumik qulaajaaffigineqarnissamik taamaalillunilu ikiorserneqarsinnaanermut utaqqisarnerat naammaginangitsutut misigineqarpoq, ilaatigut pitsaaliuinermi isiginninnermi ajortumik tulleriiarisooqarmat, meeqqani taakkulu angajoqqaavini atugarliorneq annertusiartortarluni.

Ilungersunartup aappaa Tarnikkut nappaatilinnut immikkoortortap, kommunit nunallu immikkoortuini peqqinnissaqarfiit akornanni tarnikkut nappaateqarneq pillugu pasitsaassinernut atatillugu suleriaatsinut ataqatigiissaarinerillu ersernerlunnerinut atassuteqarpoq. Peqqinnissaqarfiup qitiusumik immikkoortuini kommunillu (takuuk immikkoortoq 3.3.3) misigipput Tarnikkut nappaatilinnut immikkoortortaqaqfimmu innersuussinerit itigartinneqartartut assersuutigalugu MISI-mi (persaanikkut tarnikkullu tunngasunik siunnersuineq) tarnip pissusaanik ilisimasalimmiit naliliisoqarsimannginnera innersuussutigalugu. Tarnikkut nappaatilinnut immikkoortortaqaqfimmi aqutsisut malillugit taamatut naliliineq tarnikkut pissutsinik ilisimasalimmiit pinissaa piumasaqaataangilaq, kisianni Tarnikkut nappaatilinnut immikkoortortaqaqarfiup tungaaniit meeqqap atugarliornera inuuniarnermik pissutsinik pissuteqarnerseq aamma suliniutit suut misilinneqarsimanerinek qulaajaasoqarsimanissaanik pisariaqartitsisoqartarluni. MISI-mi sinniisooq apersuinermi taamaattoq nassuiaavoq Tarnikkut nappaatilinnut immikkoortortaqaqfik sinnerlugu misissueqqaarnissaq nammineq suliassamittut siullermik isiginagu, aappaatullu tamanna suleriaasiulluni qulaajaalluni sulinermik sivitsorsaasoq.

Napparsimasut Tarnikkut nappaatilinnut immikkoortortaqaqfimmi ingerlanneqareersut malinnaaffiginissaannut periarfissaq nunap immikkoortuini peqqinnissaqarfimmi isumagineqarsinnaasutut suliassatut isigineqarpoq. Qarasaasiakkut nakorsartitsisarnikkut aaqqiissutit atorneqarluarsinnaasutut erseqqissaatigineqarput, naak peqataasunit qaaqquneqartunit takkuttoqartarnera ilungersunarsinnaagaluartoq kiisalu oqaatsitigut ilungersunartoqaraluartoq. Taamaalilluni qulaani taaneqartutut meeqqanik inuusuttunillu tarnikkut annertuumik atugarliuuteqartunik qulaajaaneq aaqqiissuteqarfiusussatullu ujartuiffigineqartoq ilungersunartuuvoq. Pingaarpoq maluginiassallugu misissuinermi matuma nunap immikkoortuini nakorsat marluinnaat apersorneqarmata. Taamaalilluni maani allaaserineqartunit allaanerusumik nunap immikkoortuini allani atuuttut ilungersunartut allaanerusinnaallutik.

3.3 Kommunit isiginninnerat

Kalaallit Nunaanni peqqinnissaqarfik tassaavoq tarnikkut nappaatilinnik katsorsaanermik isumaginnittuusooq, innarluutillillu pillugit inatsit⁴ malillugu innuttaasunut tarnikkut nappaatilinnut suliniutit sularinissaanut kiisalu iliuuseqarnissamut pilersaarusiornissaq kommunit akisussaaffigalugu. Suliniutit taakku innuttaasut pineqartut pisariaqartumik ikorfartorneqarnissaasa tulluurtunillu neqeroorfigineqarnissaat qulakkiissavaat, soorlu najugaqarfissatut neqeroorummi najugaqarneq, angerlarsimaffimmi ikorfartorneqarneq, aamma inummut ikorfartuisumut atassuteqarneq, inuup ataatsip pisariaqartitai piginnaasaalu apeqqutaatillugit. Kommunit akornanni nalinginnaasumik takuneqartoq tassaavoq akisussaaffik taanna pillugu ilisimaarinnilluortoqarnera naammassineqarnissaanullu kajumissuseqarneq. Tarnikkut nappaatilinnut immikkoortortaqarfimmiit angerlartinneqartunik innuttaasunik tigusinissamut piareersimanissaq suliassatut pingaaruteqartutut kommuninit isigineqarpoq, peqatigisaanillu innuttaasut katsorsarteqqinnissaat unitsinneqarnissaallu pitsaaliussallugu. Tassunga ilaavoq taakku inissisimanerisa ajornerulingginnissaanut pimoorussamik sulinissaq annertuutigullu nammineersinnaalernissaannut ikorfartorlugit, pisariaqartutigit ikorfartorlugit.

Taamatut ilisimaarinnittoqaraluartoq kajumissuseqartoqaraluartorlu innuttaasunik tarnikkut nappaateqartumik pitsaanerpaanik ikorfartuinissamut kommunit piginnaasaannut sunniuteqartunik isumaginninnermi tarnikkut katsorsaanermut suliassaqarfimmi arlalinnik unammilligassaqarput. Pingaarnertut ilungersunartunut ilaapput piginnaasat isumalluutillu amigaataanerit, neqeroorutit illullu naammattut amigaataanerit. Aammattaaq Tarnikkut nappaatilinnut immikkoortortaqarfimmik aamma qitiusumik napparsimmavinnik peqqissaavinnillu suleqateqarnermut atatilugit ilungersunartoqarpoq. Unammillernartut taakku immikkoortumi tulliuttumi erseqqinnerusumik itisileriffigineqassapput.

3.3.1 Neqeroorutit illutigullu atugassarititaasut

Innuttaasunut tarnikkut nappaateqartunut neqeroorutit amigaataanerit nalinginnaasumik kommunit ilungersuuteqarput, tassunga ilanngullugu najugaqarfissatut neqeroorutit. Ilungersunartoq pingaarutilik tassaavoq nunami najugaqarfissatut neqeroorutini inissat amigaataajuarternerat, tamannalu utaqqisut allattorsimaffiinik kinguneqarluni. Tamanna peqqinnissaqarfimmi katsorsartinneqareernermi kingorna kommuni najukkaminni najugaqarfissatut neqeroorummut tulluurtumut innuttaasut innersuunneqarnerini, killeqartumik piginnaasaqarneq pissutigalugu najugaqatigiiffimmi imaluunniit najugaqarfimmi nakkutigineqartumi inissamik neqeroorfigineqarsinnaannginnermik kinguneqartarpoq.

---

⁴ https://nalunaarutit.gl/groenlandsk-lovgivning/2022/l-bkg-07-2022?sc_lang=da

Innuttaasunut tarnikkut nappaatilinnut pitsaanerpaamik ikorfartuinissamut kommunit piginnaasaannut sunniuteqartoq najugaqarfissatut neqeroorummut tunngatillugu unammillernartoq, pingaarutilik alla tassaavoq najugaqatigiiffimmi najugaqarfinnilu illut tulluartaunnginnerat. Najugaqarfissatut neqeroorutit amerlasuut nungullarsimapput nutarterneqarnissaallu pisariaqarluni. Najugaqartut ineerai perusersartarfinnik avitseqatigiiffiusartut amerlanertigut mikivallaartarput. Tamatuma saniatigut najugaqarfissatut neqeroorutini illut sulisut akornanni toqqissisimanginnermik pilersitsisinnaapput, tassa ajutoortoqartillugu torsuusat nerukitsut sukkasuumik qimaanissaq ajornarsisissinnaammagu.

Tarnikkut sanngiitsunut imaluunniit tarnikkut nappaateqartunut meeqqanut inuusuttunullu kommunit neqeroorutaasa annertussusaannut kommunit ataasiakkaat apequtaapput. Kommunini ingerlataqartunik apersuinermi ersersinneqarpoq kommunit akornanni meeqqanut inuusuttunullu neqeroorutit amigaatigineqartut. Meeqqat inuusuttullu Kalaallit Nunaanni tarnikkut nappaatinut ikiorserneqarnissamut periarfissaqarnersut pillugu VIVE-p siusinnerusukkut nalunaarusiaani meeqqanut inuusuttunullu neqeroorutit tarnikkut atugarliulersinnaasunut meeqqanut inuusuttunullu siunnerfeqarnerat uparuarneqarpoq, tassunga ilanngullugu neqeroorutit meeqqat inuusuttullu tarnikkut atugarliulersimasut nassarinissaannut tunngasut. Meeqqanut inuusuttunullu tarnikkut atugarliuuteqareersunut neqeroorutit annikinnerupput (Hansen & VIVE - Det Nationale Forsknings- og Analysecenter for Velfærd, 2021).

Nuna tamakkerlugu ilaqutariinnut sullissiveqarpoq meeqqanut inuusuttunullu taakkulu ilaqaannut isumassuinikkut perorsaaniikkullu ilungersunartutigut ikiuinissamut neqerooruteqartarput. Meeqqat inuusuttullu ilarpasui ilaqutariinnut sullissivinniittut amerlanertigut tarnikkut nappaateqarlutillu ilungersuuteqartuupput. Kisianni ilaqutariinnut sullissiviit taakku tarnikkut nappaataannik aalajangersimasumik suliaqanngillat, kisianni ilaqutariinnut siunnersuisartuullutillu isumassiusarlutik. Ilaqutariinnut sullissiviit atassuteqarlutik ingerlataqartut apersorneqartut meeqqat/inuusuttup tarnikkut nappaataa annertusiartulissappat Tarnikkut nappaatilinnut immikkoortortaqaqriup qaninnerusumik sukkanerusumillu ikiuinissamut periarfissaqarnera ujartuiffigaat.

Atuarfinni immikkut atuartitsisoqarpoq, paasissutissiisullu arlallit soorlu uparuaraat immikkut atuartinneqartut tulluanngitsumik katiterneqarsimapput, atuartut autismeqarsinnaallutik immikkoortinneqarnissamik pisariaqartitsisut aamma atuartut ADHD-qartut allarluinnarnik pisariaqartitsisuusarlutik aalajangersimasumik aaqqissuussiffigisariaqartut. Taakku saniatigut suli atualinngitsuni aamma meeqqanut inuusuttunullu tarnikkut nappaateqartunut neqeroorutit amigaatigineqarput, tamannalu aamma angajoqqaat sulinerannut kingunerlutsisisinnaalluni.

3.3.2 Piginnaasaqarfiit

Inuit apersorneqartut arlallit erseqqissarpaat kommunimi ilungersunartoq annertoq tassaasoq kommunit neqeroorutaanni sulisut immikkut piginnaasaqarnissamik

amigaateqarnerat. Tamatuma ilaatigut kingunerisaanik innuttaasunik tarnikkut nappaateqartunik aalajangersimasunik sullissinissamik ajornartorsiuteqarsinnaapput aamma innuttaasunut ataasiakkaanut ikorfartuinerup sorliup pitsaanerpaanerani naliliinissamut piginnaasaqarnatik. Piginnaasaqannginneq pissutigalugu kommunimi sulisut amerlanertigut innuttaasut aalajangersimasumik pisariaqartitaannut qanorlu pitsaanerpaamik ikiornissaannut atatillugu Tarnikkut nappaatilinnut immikkoortortaqarfimmiit imaluunniit qitiusumik napparsimmavinni imaluunniit peqqissaavimmi nakorsamiit innersuunneqarnissaq ilitsersuunneqarnissarlu akuttunngitsumik pinngitsoorsinnaaneq ajorpaat. Kommunimi suliaqarfimmi pisortap ilaatigut erseqqissarpaa kommunimi tunngaviusumik piginnaasat amigaatigineqartillugit immikkut ilisimasallip ilisimasaanik pisariaqartitsineq qanoq annertusisartigisoq. Tarnikkut nappaatilinnut immikkoortortaqarfimmiit innuttaasunut aalajangersimasunut tunngasunik ilitsersuunneqarnerunissamut kommunit tungaanniit ujartuisoqarneranut ilaatigut tamanna nassuiaataavoq, taamaalillutik sulinerminni pitsaanusumik ingerlatsisinnaallutik.

Inuit apersorneqartut amerlanerusut malillugit innuttaasut ikorfartorneqarnissaminnut tarnikkut nappaateqarnissaat kommuninut tunngaviunngikkaluartoq taamaattoq kommunini ingerlataqartut apersorneqartut arlallit nappaateqarneq pisariaqartitsinermut takussutaasinnaanera suli uparuarpaat. Taamaattumik ilaannikkut imatut periuseqartoqartarpoq innuttaasoq nappaateqarnersoq utaqqeqqaarneqarluni, taamaalilluni innuttaasoq piviusumik sumik pisariaqartitsinerani pitsaanusumik kommuni paasisaqarluni. Nappaatip suunerata naammaginartumik tunngaveqartumik paasineqarnissaanut taamaattumik annertuumik piumasaqaateqarpoq, kommunillu isiginninnera aallaavigalugu tamatigut taamaattoqarneq ajorluni. Apersuinerne nappaatit suussusersinerinut aalajangersimasunik assersuutissat erseqqissaatigineqarput, kommuni malillugu iluamik tunngaveqarnani inissinneqarsimasut, aamma innuttaasut pineqartut kukkusumik isumagineqarnerinik kinguneqarsimasinnaasut. Tamanna soorunami kommunimi ingerlataqartup qulaajaanissamut nappaatillu suunerani aalajangiinissamut akisussaannngitsumik imaluunniit suliatigut piginnaasaqanngitsumit kommunimi ingerlataqartumit misigisaqarneranut naliliineranullu takussutissaavoq.

3.3.3 Ingerlataqarfiit akornanni suleqatiginneq

Qitiusumik napparsimmavinni peqqissaavinnilu nakorsat taarseraattartut amerlapput aamma tarnikkut nappaateqartunik sullissineq pillugu piginnaasat ilisimasallu allanngorsinnaallutik. Tarnikkut nappaatilinnut immikkoortortaqarfimmi aqutsisut malillugit Tarnikkut nappaatilinnut immikkoortortaqarfimmut innersuussinissamut najoqqutassaqarpoq, kommuninili ingerlataqartunik arlalinnik apersuinerne erseqqissarneqarluni innuttaasoq tarnikkut ajornartorsiutilik saaffiginnitsillugu nakorsat assigiinngitsunik tamatuminnaga qanoq isumaginninnerat assigiinngitsorujussuusinnaasoq. Ilaqtariinnik sullissivimmi sulisup uparuarpa pingaartumik nakorsat tarnikkut nappaateqarnerup iluani immikkut ilisimasaqanngitsut innuttaasumi nappaatip ilungersunartuusinnaanera paasisallugu sapersaatigisaraat, taamaattumillu ilaqtariinnik

sullissivinnut ernumassutertik pillugu nakorsat paasitinnissaat annertuumik suliaassangortarluni.

Apersuinerni allani aamma eqqaaneqarpoq innuttaasut aalajangersimasut pillugit nunap immikkoortuini napparsimmaviit / peqqissaaviit aamma kommunit akornanni oqaloqatigiittarnerit pitsaanerulersinneqarsinnaasut, assersuutigalugulu innuttaasup ajornartorsiutaanik ataatsimut paasisaqatigiinnissaasa pisariaqarnera aamma piviusorsioriumik peqataasunillu tamanit tapersorsorneqarsinnaasumik pilersaarusiortoqartassasoq. Kiisalu inuit apersorneqartut ilaasa erseqqissarlugu peqqinnissaqarfiup ingerlataanut ilisimasaqannginnerat ajornartorsiutaasoq, pingaartumillu tullianik qaqugu tarnikkut nappaatilinnut nakorsaq tikikkumaarnersoq, aamma qitiusumik napparsimavimmi kina tarnikkut nappaatilinnik sullissinermi akisussaarnersoq. Immikkoortoq 3.3.2-mi allaaserineqartut suliniutit tulluurtut aallartissinnaanerinnut nappaateqarneq kommuninut apeqqutaaneq ajorpoq, taamaattorli amerlanertigut Tarnikkut nappaatilinnut immikkoortortaqaarfimmii siunersiorneqarnissaq isumalluutigisarlugu aamma nappaammut ilaasut paasinissaat pisariaqartittarlugu. Kommunini ingerlataqartut ilai aamma naliliipput sulinerminnik aqqissuussinermi tullianik qaqugu tarnikkut nappaatilinnut nakorsap tikinnissaanut piareersarsinnaaneq iluaqutaasinnaagaluartoq.

Kommunip isiginninneraniit Tarnikkut nappaatilinnut immikkoortortaqaarfimmik suleqatigiinnermi arlalinnik ilungersunartoqarpoq. Ilaatigut kommunini ingerlataqartunit arlalinnit uparuarneqarluni Tarnikkut nappaatilinnut immikkoortortaqaarfimmut atassuteqarnissamik pilersitsinissaq ajornakusoortartoq, innuttaasut aalajangersimasut siunnersornissaat aamma annertunerusumik suleqatigiinnissamik pilersitsinissaq siunertarlugu. Kommunini ingerlataqartut taakku misigippat suleqatigiinnermi amerlanertigut Tarnikkut nappaatilinnut immikkoortortaqaarfiup piumasai tunngavigineqartartut. Assersuutigalugu kommunini ingerlataqartunit uparuarneqarluni Tarnikkut nappaatilinnut immikkoortortaqaarfik innuttaasup angerlartinnissaanut piareeraangat aatsaat tutsiuttartoq imaluunniit saaffiginnittartoq, aamma innuttaasumik kommunimi eqqortumik aqqiissutissanik nassaarnissaq kommunimut tunniunneqaraangat. Napparsimmavimmiit kommunimut angerlartitsisarnerit tassangaannartumik pisarnerat uparuarpaat, tamannalu innuttaasoq pillugu tulluurtumik aqqiinissap pilersaarusiornissaanut pilersinnissaanullu kommunimut ajornakusoortitsisartoq. Innuttaasoq najugaqarfissamik inissinneqarnissamik pisariaqartitsilerpat tamanna immikkut ilungersunarsinnaasarpog, kisiannili najugaqarfissatut neqeroorutaasinnaasut tulluurtut tamarmik ulikkaqqasarlutik, aamma ulluinnarmik kalerrinneqarlutik attaveqatigiittartut ataatsimiigiqaquneqaraangata.

Aammattaaq tarnikkut nappaatilinnut nakorsat tikeraarnerisa akornanni piffissap sivirusarnera, amerlanertigullu tarnikkut nappaatilinnut nakorsaq nutaajusarluni, kommunillu qaqtikkut nalusarlugu tullianik qaqugu tarnikkut nappaatilinnut nakorsaq tikissanersoq. Tamanna Tarnikkut nappaatilinnut immikkoortortaqaarfimmik suleqatigiinnissamik pilersitsinissamut periarfissatigut ilungersunartarpoq, aamma kommunip nammineq pilersaarusiornernat.

3.4 Tarnikkut nappaatilinnut katsorsarneqarnissamut eqqartuunneqarsimasunut tunngasut unammilligassat

Tarnimikkut nappaatillit pinerluuteqarsimasunut tunngasuni unammillernartut arlallit aamma saqqummiunneqarput, taakkulu ilai suliaqarfinni allaniittuni unammillernartunut eqqaanarlutik. Kapitalimi tassani tarnikkut nappaatilinnik sullissinermit, peqqinnissaqarfimmi aqutsisuniit, nunatsinni nakorsaanermit, Aarhus Universitetshospitalimi/R3-mi sulisunik aamma Pinerluttunik Isumaginnittoqarfimmiit sinniisunik apersuinerneq tunngaveqarpoq.

3.4.1 Piginnaasat aamma aporfinni anginerusuni ajornartorsiutit

Immikkoortuni siusinnerusuni allaaserineqartutut tarnimikkut nappaatillit pinerluuteqarsimasunut tunngasut aamma piginnaasatigut aamma aporfinni anginerusuni ajornartorsiutitigut unammillerneqarput. R3-mi aamma A1-imi killeqartumik siniffitsigut piginnaasaqartoqarpoq, tamanna aamma tarnimikkut nappaatillit pinerluuteqarsimasut angerlartinneqarnerisa kingorna najugaqarfitsigut neqeroorutitut atuulluni. Taamaattorli unitsitsinerit sivisuut pineqarnerusarlutik, ilaatigut napparsimasunut A-mik eqqartuunneqarsimasut, amerlanertigut eqqartuussutit sivisussusissaa oqaatigineqarneq ajorluni. Napparsimasoq ukiut pingasut qaangiuppata kingornalu ukioq allortarlugu napparsimasoq angerlartinneqarnissamut piareersimanersoq ilaatigut tarnikkut nappaatilinnik ilinniarsimasumit oqaaseqaat aallaavigalugu eqqartuussivik naliliisarpoq. Sulinerneq A1 napparsimasut ilaannik suli angerlartinneqarnissamut piareersimanngitsunik angerlartitsisarpoq akerlianillu napparsimasut annertunerusumik pisariaqartitsisut R3-mi matoqqasumi inissinneqartussanngorlugit nassiuttarlugit. Tarnikkut nappaatilinnut immikkoortortaqarfimmi aqutsisut napparsimasorujussuarnik napparsimasunillu ulorianarsinnaasunik inissaqartitsinerup A1-imi avatangiisinut qanoq sunniuteqarnerisigut allaaseraat, aamma tarnimikkut nappaatillit pinerluuteqarsimasunuunngitsigut napparsimasunut allanut unitsitsinissamut neqerooruteqarsinnaanermit periarfissaqarusullutik. Tarnimikkut nappaatillit pinerluuteqarsimasut amerlanertigut sivisuumik uninngatinneqartarnerisigut, innuttaasunut pilertortumik unitsinneqarnissamik pisariaqartitsisunut atorineqarsinnaasuugaluunik, piginnaasatigut annikitsuararsuarmik periarfissiisoqartarnera A1-imut aamma R3-mut atuuppoq. Tarnikkut nappaatilinnut immikkoortortaqarfimmi aqutsisut aamma uparuarpaat paarnaarussassanik tigummisaqartarneq, tassa imaappoq napparsimasut tarnikkut misissorneqartussat tassaasut amerliartuinnartussat naatsorsuutigineqartut, taamaattumillu inissanik atorineqarsinnaasunik aamma tiguisarlutik.

A1-imi aamma R3-mi siniffitsigut piginnaasat killeqarmata angerlartitsinikkut inissaqartitsilernissaannut periarfissanik annertuumik pisariaqartitsisoqarpoq. R3-miit napparsimasoq A1-imut imaluunnit najugaqarfissamut angerlartinneqarsinnaavoq, aamma A1-imiit kommunerisaa, Pinerluttunik Isumaginnittoqarfik aamma Tarnikkut nappaatilinnut immikkoortortaqarfik suleqatigalugit ataqatigiissitsinissamut pilersaarusiornikkut

napparsimasoq angerlartinneqarsinnaalluni. Tassunga ilaasinnaavoq napparsimasoq nammineq nunamini najugaqarnissaanik allaaserinnineq. Siusinnerusukkut allaaserineqartutut taamaattoq kommunini najugaqarfinni aamma najugaqarfimmi Aaqami piginnaasatigut ilungersunartoqarpoq, katsorsaanissamut najugaqarfissatigullu neqeroorutit pissarsiarineqarsinnaasut akornanni ataatsimut ataqatigiinnerunissamut aporfeqalerneranut qaavatigut artorsartitsisinnaasut.

3.4.2 Suliassat immikkut qaavatigut isumalluuteqartitsinngitsut

Kalaallit Nunaanni tarnimikkut nappaatillit pinerluuteqarsimasunut immikkoortortaqarfimmik peqanngikkaluartoq, aamma suliassaqarfimmut tassunga immikkut isumalluutissanik immikkoortitsisoqarsimangikkaluartoq taamaattoq tarnimikkut nappaatillit pinerluuteqarsimasut isumaginnissannut atasunik arlalinnik suliassaqarpoq - A1-imi aamma R3-mi inissanik tiguisut saniatigut.

Katsorsartinnissamut eqqartuunneqarsimasunut innuttaasunut unitsinneqarneq amerlanertigut immikkoortortami matoqqasumi aallartittarpoq, tassa imaappoq R3-mi unitsinneqarneq. Tamatuma kingorna katsorsaanissamut akisussaasoq nakorsaaneq aamma Pinerluttunik Isumaginnittoqarfik aalajangiisinnaallutik napparsimasoq immikkoortortamut ammasumut nuunneqassasoq, tamannalu Kalaallit Nunanani innuttaasunut isumaqarluni A1-imi unitsinneqarneq, kingornalu katsorsaanissamut akissussaaffik Tarnikkut nappaatilinnut immikkoortortaqarfimmut nuunneqartarluni. Tassani tarnimikkut nappaatillit pinerluuteqarsimasut siullermik inissamik tiguisarput (takuuk immikkoortoq 3.4.1), kisianni aamma immikkoortortami sulisutigut isumalluutit killeqareersut atulertarlugit. Tarnikkut nappaatilinnut immikkoortortaqarfik aamma angerlartinneqarnerisa kingorna innuttaasut katsorsartinneqarnissamut eqqartuunneqarsimasut katsorsarnissaannut akisussaavoq tamannalu sinerissami tarnikkut nappaatilinnik sullissineri malinneqarluni. Taamaalilluni tarnimikkut nappaatilinnik pinerluuteqarsimasunut atasunik suli arlalinnik suliassaqarpoq, naak Kalaallit Nunaanni tarnimikkut nappaatilinnut pinerluuteqarsimasunut immikkoortumik ilisimasalinnik peqartoqanngikkaluartoq. Taamaattumik napparsimasunut allanut neqeroorutaasut assinginik tarnimikkut nappaatilinnut pinerluuteqarsimasunut katsorsaanissap ingerlannissaanut neqerooruteqartarpoq, naak napparsimasut taakku innuttaasunut ilaalerseqqinnissaannik immikkut pisariaqartitsigaluartut, aamma nutaamik pinerluuteqalerneranut uteqqinnissamut pitsaaliuisoqarnissaanik pisariaqartitsisoqaraluartoq.

Tarnimikkut nappaatilinnut pinerluuteqarsimasunut tunngasut aamma allaffissornikkut oqimaatsuupput. Tarnikkut nappaatilinnut immikkoortortaqarfimmi aqutsisut ilaatigut naliliipput Tarnikkut nappaatilinnut immikkoortortaqarfimmi ukiumut eqqartuussivinnut 100-it missaannik oqaaseqaasiortarlutik, nalinginnaasumik tarnikkut nappaatilinnik katsorsaanerup saniatigut. Tamanna nakorsatigut isumalluutinik atorineqartussanik atuivoq, tarnimikkut nappaatilinnut pinerluuteqarsimasunut tunngasunik suliassanut sulisussanik immikkoortitsiffiunngitsumi. Taakku saniatigut napparsimasunut

taakkununga napparsimasut eqqartuunneqarsimasut eqqartuussummi ilaasunut piumasaqaatit naapertorlugit unitsinneqarnissaat pillugu Pinerluttunik Isumaginnittoqarfimmik ingerlaavartumik isumaqatiginninniartoqartarpoq - assersuutigalugu atonerluisunik katsorsaasoqassappat imaluunniit katsorsaanissamut pilersaarut malinneqangippat. Tarnikkut nappaatilinnut immikkoortortaqarfimmi aqutsisut malillugit kalaallit nunaannut atatillugu suut ajornannginersut eqqarsaatigalugit eqqartuussutit tamatigut aalajangiiffigineqarneq ajorput, taamaalilluni unitsitsineq ilumut ajornannginersoq tarnikkut napparsimasunik nakorsap katsorsaanissamut akisussaasup aamma Pinerluttunik Isumaginnittoqarfiup akornanni isumaqatiginninniutigineqartarluni.

3.4.3 Innuttaasq pillugu Danmarkimi suleqatiginneq

Tarnimikkut nappaatilinnut pinerluuteqarsimasunut atatillugu apersuinerni erseqqissarneqartoq unamminartut pingajuat tassaasq B-mik eqqartuunneqarsimasunut napparsimasunut aamma Danmarkimi kommunimi najugaqarfissatut neqeroorummi najugaqalersimasunut katsorsaanikkut akisussaannermut atatillugu inatsisitigut ersernerluttut arlallit. Kalaallit Nunaani kommuni naliliippat najugaqarfissatut neqeroorummik tulluurtumik neqerooruteqarsinnaanani taava Danmarkimi neqeroorummik tulluurtumik nassaarnissaq pisariaqalersarpoq. Taamatut pisoqartillugu nakkutilliinissamik eqartuussut Danmarkimi Pinerluttunik Isumaginnittoqarfimmut nuunneqartarpoq, katsorsaanissamulli akisussaaffik kalaallit nunaanniiginnartarluni⁵. Katsorsaanermi nakkutilliinissamik iluarsiinissamullu taamaalilluni Tarnikkut nappaatilinnut immikkoortortaqarfik akisussaavoq, aamma napparsimasoq unitsinneqaaqqissappat. Innuttaasumik nunami allami najugaqartumik nakkutilliinissaq soorunami ajornarpoq, unitsitsinerlu ajornarnerulersarluni inatsisitigut tunngavigineqartut assigiingitsut marluk pineqarmata, Kalaallit Nunaanni eqqartuussutaasq aallaavigalugu Danmarkimi unitsitsinissaq pillugu aalajangiinissaq ajornarluni.

Kiisalu napparsimasoq kalaallit nunaanni eqqartuussaasimasoq Danmarkimi nutaamik pinerluuteqarpat, aamma Danmarkimi katsorsartinneqartussatut eqqartuunneqarpat unamillernartoqalissalluni. Taamatut pisoqartillugu tamanna kommunip akisussaaffigineeraa taamaalillunilu akiliinissamut pisussaaffik aamma Danmarkimut nuunneqarnersoq pillugu nalornisoqalersinnaasarpoq.

Katsorsaanissamut akiliinissamullu akisussaaffiit pillugit nalorninartoqarnera apersuinerni arlalini aamma suliaasaqarfimmi ilisimatusarnermi (Lauritsen & Rømer, 2023) allaaserineqarpoq, inuttut annertuumik kingunerlutsitsisutut ajornartorsiuteqarfiusoq, aamma innuttaasut pineqartut ikiorniarlugit ingerlataqartunut akuusunut unamillernartutigut ajornartorsiortitsisut.

---

⁵ Aamma tamanna innuttaasq B-mik eqqartuunneqarsimasoq Danmarkimi nunasippat atuuppoq.

4 Aaqqiissutissatut siunnersuutit

Kapitalimi tassani apersuinermi atortunit takuneqarsinnaasut aaqqiissutaasut assigiinngitsut allattorneqarput atuakkanit aalajangersimasuniit paasisat ilanngunneqarlutik. Aaqqiissutaasinnaasut pillugit allattuineq Kalaallit Nunaanni innuttaasunut tarnikkut nappaateqartunut suliniutit pitsaanerulersinnissaannut suliniutit katersorlugit immikkoortut ilaattut isigineqarsinnaavoq, inuiaqatigiit ilaannut tamanut sammisoq - taamaallaat Tarnikkut nappaatilinnut immikkoortortaqaarfimmu peqqinnissaqarfiullu sinneranut samminngitsaq. Aaqqiissutissatut siunnersuummi tulleriaarisqaqarnera pineqanngilaq, kisiannili apersuinerne saqqummiunneqartunut ilungersunartunut sammisunik isiginnittut apersuinerne takuneqarsinnaasut aaqqiissutissatut siunnersuutit pillugit takussutissiaalluni.

Aaqqiissutissatut siunnersuutit saqqummiunneqartut Peqqinnissaq pillugu Ataatsimiititaliarsuup 2023-mi isumaliutissiisummini saqqummiussaanut kaammattuutit nanginnerattut isigineqarsinnaapput, takuuk boks 4.1 ataaniittoq. Isumaliutissiisut taanna saqqummiunneqarmalli Dronning Ingridip Napparsimmavissuani tarnikkut nappaatilinnut sullissivimmik illumik nutaanik sanaartornissamut aningaasat immikkoortinneqarput, siniffiit amerlineqarnissaannik periarfissiisoq (tak. kammattuut 2). Tamanna napparsimasunut uninngasut assigiinngitsut immikkoortinneqarnissaannut tunngavinnik pitsaanerusunik pilersitsissasoq naatsorsuutigineqarpoq (tak. kaammattuut 2), tassunga ilanngullugu immikkut meeqqanut immikkoortortamik pilersitsineq (tak. kaammattuut 9). Pissutsit taakku taamaattumik aaqqiissutissatut siunnersuummi tulliuuttumi eqqaaneqanngillat, akerlianilli suleqatigiinnerit, sulisutigut isumalluutit piginnaasallu, aaqqiissuussinerit aamma neqeroorutit inuiaqatigiinnilu paasissutissiisarnert sammineqarlutik.

Peqqinnissaq pillugu Ataatsimiititaliarsuarmit kaammattuutit:

1. Tullerriiarinikkut pingaartillugu immikkut maluginiarneqassasut tarnikkut nappaatinik suliassaqarfimmi ajornartorsiutit annertoqisut pakkersimaneqarnissaat, tassaasut sulisoqarneq aamma annertunerusut eqqarsaatigalugit suliassaqarfimmut isumalluutininik immikkoortitsinissaq.
2. Nuummi Dronning Ingridip Napparsimavissuani tarnikkut nappaatinut illussami pilersaarutaasumi inissat 16-iniit 20-nut amerlineqarnissaat aamma immikkut ukkatarineqassasoq pitsaanerusumik aaqjissorneqarnissaa napparsimasut eqimattat assigiinngitsut piunasaqaataannut iluaqutaasussamik
3. Napparsimasut katsorsarneqarnissamik Danmarkimi eqqartuunneqartut pillugit akisussaaffik erseqqissarneqassasoq, ima kinguneqartussamik akisussaaffik eqqartuussutillu nakkutigineqarnera danskit pinerluuteqarsimasunut isumaginnittoqarfianit tiguneqassasoq. Napparsimasut soqanngitsumiitinneqassanngillat.
4. Sulisoqarnermik pissutsit ingerlaavartumik ukkatarineqassasut – sulisunik immikkut ilinniarsimasunik pissarsineq aamma sulisunut sivikitsumik ilinniarsimasunut/ilinniagaqanngitsunut sumiiffimmi piginnaasanik ineriartortitsineq
5. Napparsimasunut tarnikkut nappaatinut immikkoortortamiit angerlartitaasunut neqeroorutit pisariaqartut pigineqassasut aamma kommunini isumaginninnikkut tarnikkut nappaatinut suliassaqarfiit pitsaasumik suleqatiginissaat
6. Tarnikkut nappaatinut suliassaqarfimmi sulisut assigiinngitsunik sammivillit suleqatigiinnerisa unammillernartut aaqqinneqarnissaat sulissutigalugu, taassuma ataani aamma timikkut nappaatit aamma atornerluinermut tunngasut ataqatigiissaarneqarnerat
7. Misissussallugu tarnip pissusiinik ilisimasallit (akuerisat) tarnikkut nappaatinut suliassaqarfimmi atorfeqartut akuerineqarsinnaanersut suliarnut atatillugu nappaatinik immikkut toqqakkanik suussusersinnaalernissaat nakorsaatinillu tunniussisinnaalersillugit akuerisaasumik nangittumik ilinniaqqinnikkut.
8. Meeqqat/inuusuttut/ilaqutariit navianartumi inissisimasut ukkatarineqarnerussasut tarnikkut nappaatinut suliassaqarfimmi sivisuumik utaqqinissaat pinaveersaartinniarlugu taamalu meeqqat inuusuttullu tarnikkut nappaateqalernissaannut navianartorsiornerat pinaveersaarniarlugu.
9. Meeqqanut tarnikkut nappaatinut suliassaqarfik nammineertoq pilersissallugu

(Peqqinnissaq pillugu Ataatsimiititaliarsuaq, 2023, qupp. 256)

4.1 Susassaqarfiit akornanni suleqatigiinneq

Tarnikkut nappaatilinnut immikkoortortami piginnaasani killeqartuni ilungersunartut nanginnerini paasissutissiisunit arlalinnit erseqqissarneqarpoq napparsimasut sorliit annerusumik tassani salliutinneqassanersut sulisuni politikikkullu oqallittoqarnissaanik pisariaqartitsisoqartoq, aamma ingerlataqarfinni allani.

■ Suliassat akisussaaffiullu killilernerat

Innuttaasut tarnikkut nappaatillit sorliit Tarnikkut nappaatilinnut immikkoortortaqaqarfiimmit isumagineqassanersut, sorliillu kommunini isumagineqassanersut pillugit tunngaviusumik oqallinnissaq pisariaqartinneqarpoq. Immikkoortortaqaqarfiit uninngasarfiit eqqarsaatigalugit apersorneqartunit uparuarneqarpoq maannakkut siniffiit 12-it napparsimasunut itigartinneqarsinnaanngitsunut inissaqartitsisinnaaasut, tassa imaappoq:

- Napparsimasut tarnikkut perulunnermik annertuumik nappaateqartut
- Napparsimasut imminut allanullu navianartorsiortitsisinnaaasutut nalilernerqartut

Peqatigisaanik pingaaruteqarluinnartutut allaaserineqarluni innuttaasut - tassunga ilanngullugit meeqqat - annertuumik tarnikkut nappaatinik tamaviaartinneqartut qulaajaaffigineqarnissamut ukiup affaaniit ukioq ilivitsumi utaqqisassanngitsut, taamaalilluni napparsimasut allat nutaat qulaajaaffigitinnissamut tatisimannillutik. Maannakkut tarnikkut nappaatilinnut nakorsat amigaataaneri eqqarsaatigalugu taamaalilluni sunik nappaatillit Tarnikkut nappaatilinnut immikkoortortaqaqarfiup ilaani qulaajaaffigineqartussatut aamma unitsinneqarnani katsorsartinneqartinneqartarnissaannik naatsorsuutigisat maannakkut oqimaaqatigiissinneqarnissaat pisariaqartinneqarpoq.

Tassani pineqanngilaq aaqqiineq taamaallaat Tarnikkut nappaatilinnut immikkoortortaqaqarfiimmut iluaqutaasusaaq. Ingerlataqarfiit akornanni suleqatigiinnermi ilisimatusarnerup takutippaa suliassat erseqqissumik allaaserineqartannginnerat aamma qulaajaaneri katsorsaanerillu ingerlanerini killiffinni assigiinngitsuni innuttaasut qanoq atassuteqarnerinik paasinninnerit assigiinngitsut ingerlataqarlutik akuusut akornanni ajortumik suleqatigiinnermik kinguneqartartut, aamma innuttaasunut ingerlanerit ataqatigiinneq ajortut, pitsaanerpaamik utaqqisut allattorsimaffianiilersarlutik, ajornerpaaffianilu ingerlataqarfiit akornanniilersarlutik, innuttaasumut pineqartumut akisussaannermik arlaat misigiunnaarluni (Brorholt et al., 2018; Sandberg Buch & Brehm Johansen, 2022). Tarnikkut nappaatilinnut immikkoortortaqaqarfiup aamma qaninnerpaamik suleqatigisat akornanni naatsorsuutigisat oqimaaqatigiissinneri tassani pineqarpoq, aamma Tarnikkut nappaatilinnut immikkoortortaqaqarfiimmit piviusumik suut naatsorsuutigineqassaneritut atatillugu inuiaqatigiit sinnerini naatsorsuutigisat oqimaaqatigiissinneri.

Sulisunut Tarnikkut nappaatilinnut immikkoortortaqaqarfiimmi piffissami sivikitsuinnarmi sulisut eqqarsaatigalugit suliatigut sinaakkutit suut iluani sulissanerlutik ilisimaganukku

iluqaataassaaq. Tarnikkut nappaatilinnut immikkoortortaarfimmi siullermeertumik suliarlorlutik Kalaallit Nunaannukartunut sulisunut aamma napparsimasunik qanoq ittunik sammisaqarnissaannut immikkut atatillugu naatsorsuutigisanik oqimaaqatigiissinnissaannik pisariaqartitsisoqartoq apersuinerni arlalinni eqqaaneqarpoq. Tassani pineqarpoq aaqqissugaanikkut aqutsinikkullu sinaakkutit erseqqinnerunissaannik aamma sinaakkusiussap taassuma iluani suliat pitsaassusissaasa erseqqissuunissaannik kinguneqartumik sulinermi aqutsinermi immikkoortut arlallit ilaat ataaseq pineqarpoq (Hauge et al., 2022). Tarnikkut nappaatilinnut immikkoortortaarfimmi aqutsisut nammineq uparuarpat sulilersunut nutaanut isertinnissaannut periusissiamik pitsaanerumik pisariaqartitsisoqartoq aamma napparsimasut, katsorsaanissamut isiginninnerup kiisalu inissisimaffiit agguarnerinik aamma ingerlataqartunik allanik innersuussinermit suleqateqarnermullu atatillugu iliuuseqarnissamut pilersaarutit erseqqissumik allaaserineqarnissaat.

■ **Ingerlataqarfiit akornanni suliassat agguarnerat**

Qulaani killilersuinernut atasumik inuit apersorneqartut ilaasa siunnersuutigaat qulaajaanermi suliassat ilai, qaffasinnerusumik immikkut ilinniarsimasut, aamma taakkuusut amigaatigineqarnerpaajusut, allaanerusunut suliaqartunut allanut, soorlu tarnip pissusaanik ilisimasallit. Tamanna pingaartumik meeqqanut / inuusuttunullu tunngasunut atatillugu eqqaaneqarpoq, meeqqat/inuusuttut tarnikkut nappaataannut nakorsat amigaataaneri pissutigalugu qulaajaasoqarnissaanut sivisoorujussuarmik utaqqisoqartarluni. Tassungali oqaatigineqassaaq Tarnikkut nappaatilinnut immikkoortortaarfimmi tarnip pissusaanik ilisimasallit meeqqanik inuusuttunillu qulaajaanernik annertuumik suliaqareermata. Peqatigisaanik kommunini aamma nunap immikkoortuini peqqinnissaqarfinni ingerlataqartunit ujartorneqarluni innersuussinerit qulaajaanernilu suleriaatsit erseqqissarneqassasut, taamaalilluni innersuussinerit itigartinneqartarnerat aamma qulaajaanermi ingerlanerni allat aqqusaaqqaartarnerat pinngitsoortinneqarlutik. Meeqqanik inuusuttunillu qulaajaanermi MISI-p inissisimanera pillugu ilaatigut isumaqatigiinngitsoqarpoq.

4.2 **Sulisutigut piginnaasat piginnaanngorsaqqiinerlu**

Tarnikkut nappaatilinnik sullissinermi tarnikkut nappaateqarnermi suliatigut piginnaasaqartunik amerlanernik inuttaliisoqarnissaanik pisariaqartitsineq pillugu inuit apersorneqartut akornanni annertuumik isumaqatigiittoqarpoq. Aaqqiissutissatut siunnersuutit sisamat apersuinerni nassaarineqarsinnaapput.

■ **Tarnikkut nappaatilinnut immikkoortortami sulinermi avatangiisit patajaannerusut**

Tarnikkut nappaatini immikkut ilisimasalinnik nakorsanik pisariaqartitsineq allaaserineqareertut pigaartussanik pilersaarusernermut, ingerlaavartumik sulisut taarseraannerinut aamma sulisut nutaat aallartinnerini ingerlaavartumik pisariaqartitsinermit atatillugu Tarnikkut nappaatilinnut immikkoortortaarfimmi

ilungersortitsipput, aamma kommunini siunnersuinissamut siunnersorneqarnissamillu periarfissanik pitsaanagerusunik ujartuisunut. Taamaattumik aamma tarnikkut nappaatinut nakorsanik aalajangersimasumik atassuteqartarnissaq nalinginnaasumik ujartorneqarpoq, ilaatigut tarnikkut nappaatit suussusernissaat aamma tarnikkut nappaatilinnik katsorsaaneq pillugit immikkut pisariaqartumik ilisimasallit, piffissallu ingerlanerani inuiaqatigiit kalaallit kulturimillu ilinniarsinnaasut ujartorneqarlutik. Tamatuma peqatigisaanik maannakkut ukiunilu aggersuni tarnikkut nappaatinut nakorsanik atorfinitsitsisoqarsinnaanera piviusorsiornerusoq arlaannaataluunniit nalilingikkaa aamma erseqqippoq. Piffissami sivikitsumik atorfinitsitsinerit nikerartut siunnersortillu angalasut taakkuupput maannamiit siunissami ungasissumut naatsorsuutigisariaqartut.

Ataqatigiittoqarnissaanik kissaateqarnermut atatillugu ingerlataqartut apersorneqartut ilaasa oqaatigaat Tarnikkut nappaatilinnut immikkoortortaqrifiup Danmarkimi tarnikkut nappaatilinnut immikkoortortaqrifimmut atassuteqarnissaa iluaqutaasinnaasoq. Taamatut aqqissuussineq tarnikkut nappaatilinnut nakorsanik Tarnikkut nappaatilinnut immikkoortortaqrifimmut pilersuilernissaa naatsorsuutigineqarnera pissutiginaagu, taamaalillunilu tarnikkut nappaatilinnut nakorsanut aalajangersimanerusumik atassuteqartoqalerluni (inuit ataqatigiinnerusut), kisiannili taamaaliornikkut inuinnarmik ingerlanneqanngitsumik suliatigulli attuumassuteqartumik ataavannerusumik pilersitsisoqarsinnaammat, aqqissugaanikkut aalajangersimasumik atassuteqartoq. Taamatut atassuteqarneq tarnikkut nappaatilinnik sullissinermi suliatigut malitassanik, suliasat akisussaaffiillu killilernerinik allaaserisaqarnermut iluaqutaasinnaasoq naatsorsuutigineqarpoq, aamma Danmarkimi tarnikkut nappaatinut nakorsaniit aamma Tarnikkut nappaatilinnut immikkoortortaqrifimmi sulisuniit ingerlaavartumik siunnersuisoqarsinnaalerluni. taamaattoq Tarnikkut nappaatilinnut immikkoortortaqrifimmi sulisut annertuumik taarseraannerat pillugu naatsorsuutigisamut atatillugu isigineqassaaq, taamaattumik taamatut aqqissuussisoqarneratigut suliatigut ataqatigiinnerit piviusumik qulakkeerneqarsinnaanerat soorunami aamma eqqarsaatigineqarsinnaavoq, imaluunniit Tarnikkut nappaatilinnut immikkoortortaqrifimmi aqutsisunut sulisunullu taarseraattunut ingerlaavannerusumik sinersuinermut annertunerusumik iluaqutaasinnaalluni.

Aamma Tarnikkut nappaatilinnut immikkoortortaqrifik aamma Kalaallit Nunaanni peqqinnissaqarfiup qanoq namminersortariaqarnerusoq aamma nammineersinnaanersoq pillugu tamakkiisumik isumaqatigiittoqanngitsoq apersuinerit takuneqarsinnaavoq. Isuma alla tassaasimavoq anguniagaq tassaasariaqartoq suliatigut avatangiisitigut namminersortumik pilersitsisoqartariaqarnera taamaattumillu sulinermi avatangiisit, suliatigut aqutsinermik illunillu pitsaanagerusunik pilersitsisoqarnissaa sulissutigineqartariaqarpoq, tarnikkut nappaatinut nakorsat Danmarkimeersut imaluunniit tarnikkut nappaatinut nakorsat nunanit allaneersut Kalaallit Nunaanni ataavannerusumik sulinissap pilerinarnernulernissaanut periarfissat pitsaanerulersillugit. Isuma alla tassaavoq Tarnikkut nappaatilinnut immikkoortortaqrifiup immikkoortutut namminersortutut ingerlasinnaanerata takorluukkap piviusorsioruunnginnera, aamma Danmarkimi tarnikkut nappaatilinnut immikkoortortaqrifimmiq suleqateqarneq pilersinneqartariaqartoq. Aammattaaq taamatut aqqissuussineq R3/Aarhus Universitetshospitalimut atatillugu

pilersinneqareersimasuuvoq, aamma nalinginnaasumik tarnikkut nappaatilinnik sullissinnermi siusinnerusukkut pilersinneqarsimalluni.

■ **Maannakkut siunnersortinit sullissisut amerlineqarnerat**

Tarnikkut nappaatilinni immikkoortorta qarfimmi nakorsanik pingaartumillu meeqqanut inuusuttunullu tarnikkut nappaatilinnik nakorsanik amigaateqarnermut atatillugu aaqqiissutissatut siunnersuummi pineqarpoq siunnersortini sullissinerit pioreersut ilaasa amerlineqarneri. Assersuutigalugu nunap immikkoortuini peqqinnissaqarfinniit kommuniniillu kissaatigineqarsimavoq tarnikkut nappaatilinnut nakorsat sinerissami tikeraartarnerisa marloriaammik amerlineqarnissaat, naak ukiukkaartumik tikittarnerit ukiup affakkaarlugit tikittarnissanut allangortinnissai kisimi pineqaraluartoq. Assersuutigalugu meeqqanik annertuumik atugarliortunik misissuinissamik qulaajaanerillu allartinnissaannut periarfissaq pingaaruteqartutut pitsaaliuinikkullu suliniutitut isigineqarpoq, taamatut ikiuinerup piffissaagallartillugu aallartinnissaanut iluaqutaasinnaasoq immaqalu inuunermi kingusinnerusukkut annertuumik tarnikkut nappaateqalersinnaaneq pinaveersaartinneqarluni imaluunniit annikillineqarluni.

Tassanili aamma eqqaaneqarluni taamatut sulinermi tarnikkut nappaatilinnut nakorsat akornanni ilaatigut inuit pineqartut ataqtigiiissinnaappata pilerinassalluni. Pisariaqartitsineq taanna tarnimikkut nappaatillit pinerluuteqarsimasuni allaaserineqarpoq, tarnimikkut nappaatillit pinerluuteqarsimasunut nakorsaq aalajangersimasumik atassuteqartoq napparsimasuni taakkunani allaassuteqarsinnaalluni, minnerunngitsumillu innuttaasut katsorsartinneqarnissamut eqqartuussaasimasut uninngatinneqarnerisa pisariaqarunnaarnerat aamma A1-imi aamma R3-mi siniffinnik atuiunnaarlutik neqeroorutitut allanut nuussinnaalerneritut isummernermi peqataasinnaallutik.

Siunnersortit sullissinerisa amerlineqarnissaat pillugu siunnersuutip taassuma piviusunngorsinnaanera Kalaallit Nunaanni taamaallaat atuutinngitsumi, kisiannili aamma Danmarkimiittumi maannakkut sulisussarsiornikkut tamaviaarnernut atatillugu isigineqassaaq. Tamanna meeqqanut inuusuttunullu tarnikkut napparsimasunut nakorsanik sulisussarsinissamut aamma tarnip pissusaanik ilisimasalinnik sulisussarsinissamut periarfissamut angalanerit taakku pilersaaruserineritut pitsaanerulersinnerinullu kiisalu oqalutsit sulisullu allat ataqtigiiissaarinermik akisussaasut annertuumik inissisimaneritut atassuteqarluni. Tamatumali allangortinngilaa meeqqanut inuusuttunullu tunngasuni tarnikkut napparsimasunut nakorsat akulikinnerusumik najuuttarnissaat kommunini aamma nunap immikkoortuini napparsimmavinni/peqqissaavinni annertuumik pisariaqartinneqarmata, aamma suliniut innuttaasut ilaasa nappaataasa ajorserianginnissaanik pinaveersaartitsinermi iluaqutaasinnaasutut isigineqarluni.

■ **Sulisut pillugit nikerarsinnaanermik aaqqissuussineq**

R3-miit siunnersuut aalajangersimasooq imaappoq nikerarsinnaanermik aaqqissuussinertut ittumik pilersitsisoqarnera, R3-mi peqqissaasut atorfinerlaat qaammammi ataatsimi Tarnikkut nappaatilinnut immikkoortorta qarfimmi Kalaallit Nunaanni sulinissamut

neqeroorfigineqarlutik. Taamaaliornikkut kalaallit nunaanni peqqinnissaqarfimmut sulisut isertineqassagaluarput, Kalaallillu Nunaanni kulturimut, tamannalu Danmarkimi ulluinnarni sulinerminni atorsinnaassagaluarlugu. Tarnikkut nappaatilinnut immikkoortortaqaarfik eqqarsaatigalugu sulisinnaasut ilinniarsimasut ujjartorneqartut pigaartunut ilaatilernissaannut tamanna periarfissaassagaluarpoq. Kalaallit Nunaanni peqqinnissaqarfiup timmisartorneq, najugaqarneq aningaasartuutaasinnaasullu allat akilerpagit akissarsianut aningaasartuut akilernissai R3-mi neqeroorutigineqarpoq. Tassani ilungersunartuusinnaasooq annikitsoq tassaavoq tarnikkut nappaatilinnik sullissinermi peqqissaasunik sivikinnerpaamik qaammatini pingasuni atorfeqarsinnaasut pilerinarnerutinneqarmata.

Taamatut nipeqartumik R3-mi siunnersuutigineqarpoq Kalaallit Nunaanni najugaqarfissatut neqeroorutinut assigiinngitsunut atasut sulisut piffissami R3-miinnissanut periarfissamik neqeroorfigineqarput, misigalugu napparsimasut tassani qanoq passunneqartarnersut isumassarsiaminnillu angerlaassillutik. Napparsimasut Kalaallit Nunaanni najugaqarfissanut angerlartinneqarnerinut tamanna atassuteqarsinnaavoq, taamaattariaqarnanili. Maannakkutut itsillugu napparsimasut Kalaallit Nunaanni najugaqarfissamut angerlartinneqassatillugit R3-mi sulisumik aallartitsisoqartarpoq, tamannali killormoortuusinnaalluni Kalaallit Nunaanni sulisut napparsimasooq angerlartinneqartussaq ingiaqatigiartorlugu Danmarkimukarluni, tassungalu atatillugu piffissami R3-miilluni.

■ **Sulisunut ilinniartitsinerit ingerlasarnerat**

Apersuinerni aamma malunnarluarpoq tarnikkut nappaateqartunik innuttaasunik kommunini aamma Aaqami suliaqartut sulisut ingerlaavartumi ilinniartinneqartarnissaat ujjartorneqarluni. Kommuni ingerlataqartut arlallit innuttaasunik tarnikkut nappaateqartunik passussinermi sulisunut sammisumik pikkorissarnissamut ilinniaqqinnissamullu pisariaqartitsisoqarnera assersuutigalugu oqaatigineqarpoq. Siunertaq tassaasinnaavoq atorfeqartut amerlanerusut innuttaasunik tarnikkut nappaatilinnik suliaqarnerup iluani annertunerusumik piginnaasaqalernerat. Naliliineq tassaavoq innuttaasunik tarnikkut nappaatilinnik sulinerminni sammisaqartartut annertunerusumik sulinermi ilisimasaqalernissaat aamma sulisut sulisoriinnarnissaannut iluaqutaasinnaasumik suliap suliarisinnaaneranut aalajangersimasumik sakkussaqalernissaat.

Tarnikkut nappaatilinnut immikkoortortaqaarfimmi aqutsisut nammineq sulisuminnut pikkorissartitsinerinik nammineq aqqissuussisarput, assersuutigalugu sulinermi katsorsaaneq aklerliinnernillu passussisinnaaneq, iluaqutaasullu takusinnaallugit tassaasut pikkorissarnerit taamatut ittut kommunini sulisunut aamma siaruarpata, taamaalilluni katsorsaannissamut pilersaarutit Tarnikkut nappaatilinnut immikkoortortaqaarfimmiittut kommuninit malitseqartinneqarsinnaallutik. Tarnikkut nappaatilinnut immikkoortortami aqutsisut kommunini atorfeqartunut sulisunut pikkorissartitsinissamut neqeroorutinik ineriartortitsinissamut nukissaqarnissamut pissutissaqartumik periarfissaqarsimanngillat, taamaalilluni oqartussani tamanna allaniimmat. Tamannali peqqinnissaqarfiit kommunillu akornanni aqqiiffigineqartussatut

ujartorneqarpoq, pikkorissarnernik taakkuninnga pilersaarusiortunik, neqerooruteqartunik ataqatigiissaarisunillu allaffeqarfimmi sulisunik ilanerisigut nuna tamakkerlugu suliniutaasinnaasoq. Tarnikkut nappaatilinnik sullissineq suliassaqarfinni tamani annertuumik sulisut taarseraannerannik sunnerneqarsimammat taava ukiumut arlaleriarluni ilinniartitsinerit taakku ingerlannissaannik neqerooruteqarsinnaaneq pitsaasuusaaq, taamaalilluni sulisut nutaat ingerlaavartumik tulluurtumik piginnaasaqalernissaat qulakkeerneqarluni.

Ilulissani Perorsaasunngorniat Ilinniarsiannit perorsaasutut naammasserlaat pillugit VIVE-mi nalilersuineri erseqqissarneqarpoq immikkut sammisaqarneq tassaasoq perorsaasutut ilinniarsimasunit sulisunit annertuumik ujartorneqartoq, kisianni aamma immikkut ilisimasaqarfiup iluani perorsaasutut naammasserlaat amerlanertigut sulineri naammattumik piginnaasaqarneq ajormata (Mortensen et al., 2022). Tamatuma assinganik kommunini neqeroorutitut aamma Tarnikkut nappaatilinnut immikkoortortaqarfimmut atassuteqartut inuit apersorneqartut arlallit erseqqissarpaat tarnikkut nappaatilinnik sullissineri atassut ilungersunartut ilaannut aaqqiissutissaq ilinniarteqarfiit aqutigalugit aamma aaqqiiffiqarsinnaasoq.

4.3 Aaqqissugaaneq neqeroorutillu

Apersuinerit aamma takuneqarsinnaavoq tarnikkut nappaatilinnik sullissinerup nutaamik aaqqissuunneqarnissaanut periusissanut siunnersuutit assigiinngitsut, tassunga ilangullugit neqeroorutitut nutaanut, maannakkut neqeroorutaasut annertusinnaannut nutarterneqarnissaannullu siunnersuutit.

■ Tarnikkut nappaatilinnut immikkoortortaqarfimmi inissat amerlanerusut

Siniffiit amerlinissaannut periarfissalimmik tarnikkut nappaatilinnik sullissineri atassut illumi nutaamik illuliortoqarnissaa pillugu aalajangiisoqarsimavoq, pitsaanerusunik ullutsinnullu tulluarnerusunik sinaakkutinik neqerooruteqartussa. Tarnikkut nappaatilinnik sullissineri atassut illumi nutaamik illuliornissarli pillugu pilersaarusit kinguaattoorallarsimapput, naatsorsuutigineqarlunilu 2027-ip aallartinnerani atulernissaanut piareersimassasut. Tarnikkut nappaatilinnut immikkoortortaqarfimmi aqutsisut oqaatigaat tarnikkut nappaatilinnik sullissineri atassut illu nutaaq, maannakkut eqqarsaataasoq, periarfissarpassuarnut inissaqartitsissasoq, kisiannili illup nutaat siusinnerusukkut sulisussarsiornikkut inissisimanerit allaaserineqartumut qanoq ataqatigiissinneqarnissaanut ernumassuteqarneq oqaatigineqarluni. Illut anginerusut, aamma napparsimasunut aalajangersimasunut immikkoortillugit sanaartorneqartussa, pigaartutigit sulisunik amerlanernik pisariaqartitsissaaq peqatigisaanillu immikkoortortaqarfimmi nammattumik sillimaniarneq tamakkiisumillu takunnissinnaaneq qulakkeerneqassalluni. Taamaalilluni tarnikkut nappaatilinnik sullissineri atassut amerlineqarnissaannik pisariaqartitsisoqarpoq, assinganik piffissami maannakkut atuuttut sulisussarsiornerni ilungersunartoqarnissaa naatsorsuutigineqarluni.

R3-mit naliliisoqarpoq maannakkut inissanit 16-iniit siniffinnut 17-inut amerlineqarnerat piginnaasaqarnikkut ilungersunartunik maannakkut misigisanik siunissami qanittumi aaqqiinerussasoq. Siniffik ataaseq imatorsuunngilaq, taamaakkaluartorli R3-mi peqqissaasuuneq malillugu eqaannerusumik iliuseqarsinnaanermut iluaqutaasinnaalluni. R3-mi immikkut ataatsimik siniffimmi inissaq taamaattoq allangortiternissamik sulisorisallu amerlinissaannik pisariaqartitsissaaq, aningaasatigut isumalluutissanik nassaarfiususaaq.

■ **Najugaqarfissatut neqeroorutini inissat amerlanerusut illullu pitsaannerusut**

Piginnaasatigut ilungersunartuni maannakkut tamaviaarfiusuni aaqqiissutissatut inuit apersorneqartut ilaasa siunnersuutigaaat kommuni najugaqarfissatut neqeroorutini aamma Isumaginninnermut Aqutsisoqarfiup najugaqarfissatut neqeroorutaani inissat amerlineqassasut. Eqqaaneqartutut kommunini, A1-imi aamma R3-mi ilungersunartuuvooq napparsimasut ilai sivisoorujussuarmik uninngatinneqartarneri imaluunniit najugaqarfissatut neqeroorummi inissaqartinnagit angerlartinneqartarneri, maannakkullu najugaqarfissatut neqeroorutini inissat amerlanerit napparsimasut annerunerusumik ingerlasalernissaannik periarfissaasutut erseqqissaatigineqarlutik. Aammattaaq maannakkut illut allangortinneqarnissaat pisariaqartoq erseqqissaatigineqarluni, taamaalillutik sulisunut aamma najugaqarfissatut neqeroorummi najugaqartunut isumannaatsuuneq annertunerusumik ikorfartorneqarluni.

Kiisalu apersuinerit takuneqarsinnaalluni A1-imit innuttaasut angerlartinneqartut, kisiannili neqeroorummik naleqquttumik pilersitsinissaq kommunit angusinnaanagu 'utaqqiisaasumik neqeroorummik' pilersitsisoqassasoq. Tassani pineqanngilaq sungiussiartaartitsinissamut neqeroorut, kisiannili najugaqarfissamik kommunip nassaarnissaata imaluunniit najugaqarfissakkut ikorfartuinissamik neqerooruteqarnissaata tungaanut piffissami sivikinnerusumik innuttaasut sumiiffissaqalerluni. Siunnersuut taanna taamaalilluni ulluinnarnik kalerriilluni angerlartinneqartunut innuttaasunut sukkanerusumik qisuariarnermik kommunit misiginerannut atatillugu isigineqassaaq.

Qulaani allassimasumi siunnersuummi unamminartoq tassaavoq illunik nutaanik illuliortoqassappat soorunami akisunera, aamma maannakkut sulisutigut piginnaasatigullu ilungersunartut aamma nutaanik illuni nutaamillu aaqqissuussineri aamma atuuttussaammata. Inuit apersorneqartut tamanna arajutsinngilaat, taamaattorli taamatut aaqqiissutissaq erseqqissarneqarluni maannakkut piginnaasatigut illutigullu ingerlataqarfinni tamani atasunut ilungersunartunut paasinartumik akissutaammat.

■ **Neqeroorutinit illuni aaqqissuunnerisalu katersornerat**

Sulisutigut piginnaasatigullu ilungersunartunut aaqqiissutaasinnaasutut apersuinerit ilaanni siunnersuutigineqarpoq paarsinissamut najugaqarfissallu pillugit maannakkut ingerlataqarfinnut agguarsimasut aaqqissuussinerit suliassaqarfiit ilaanni eqqarsaatigeqqittariaqartut. Tassani Paamiuni isumaqatigiisummut aalajangersimasumik innersuussisoqarpoq, tassani peqqinnissaqarfiup kommunillu qaninnerusumik pisussaaffiliinerusumillu qanoq suleqatigiissinnaanerit siunnersuutit arlalinnit

saqqummiunneqarmat. Paamiuni isumaqatigiisummut aallaaviusooq⁶ tassaasimavoq Paamiuni peqqissaaviup ilaatut paarsisarfimmik nutaamik pilersitsineq, taamaalillunilu atortut sulisutigullu isumalluutit avitseqatigiffiginissaannut periarfissaqalerluni, aaqqissuussinerillu taakku marluk akornanni sulisut ulluinnarni, unnuakkut pigaarnerni aamma ataatsimoorussamik pikkorisarnernik ingerlatsisarnikkut imminnut siunersiorsinnaallutik. Aamma igaffimmi atortutigut, assartuinikkut il.il. peqatigiinnissamut periarfissat ammaanearlutik, taamaalillunilu annertuumik ingerlatsinermi iluaqutaasinnaasut pissarsiarineqarsinnaallutik (kommuneqarfik Sermersooq & Naalackersuisut, 2019). Apersuinerit tassuunatigut aalajangersimasunik pitsaasunik misilittakkanik tikkuaanngikkaluartut taamaattoq aaqqiissutaasinnaasut erseqqissaatigineqarpoq, aamma tarnikkut nappaatilinnik sullissinermut atatillugu misiligarneqarsinnaasooq, assingusumillu peqqinnissaqarfiup aamma najugaqarfissatut neqeroorutit akornanni suleqatigiinnerulernissamut periarfissaqartumik atortunik pilersitsisoqarsinnaalluni, imaluunniit nalinginnaasumik paarsisarfiit aamma innuttaasut tarnikkut nappaateqartut innuttaasut utoqqaanerusut akornanni.

Siunnersuut taanna Islandimi tarnikkut nappaatilinnut immikkoortortaqaqarfimmut aamma eqqaanarpoq, Peqqinnissaq pillugu ataatsimiititaliarsuup isumaliutissiissummini allaaserisaa, tassani napparsimasut pilertortumik pisariaqartitsisut aamma napparsimasut piginnaanngorsarneqarnissamik pisariaqartitsisut immikkoortutut aaqqiissugaasumi katersorneqarnerat iluatsinneqarsimagunarluni (Peqqinnissaq pillugu Ataatsimiititaliarsuaq, 2023).

■ **Meeqqanut inuusuttunullu sammisut neqeroorutit amerlanerusut**

Peqqinnissaq pillugu Ataatsimiititaliarsuup isumaliutissiissutaanit takuneqarsinnaasutut meeqqanut tarnikkut nappaatilinnut sammisumik neqeroorutit ikittuinnaapput (Peqqinnissaq pillugu Ataatsimiititaliarsuaq, 2023). Tamanna aamma misissuineri matumani apersuineri amigaataasut erseqqissaatigineqarpoq. Meeqqanut siunnerfeqartunik immikkut neqeroorutinut tunngatillugu una erseqqissaatigineqarpoq:

- Illoqarfinni tamani tarnikkut nappaatilinnut sullissivik, tarnikkut ajornartorsiuteqartunut innuttaasunut inuusuttunut akisussaasooq, nappaatip ilisarnaataanik alaatsinaassinnaasooq nappaatillu ajornerulinnginnissaanut iluaqutaasinnaasooq.
- Meeqqanut inuusuttunullu aalajangersimasunik nappaateqartunut atuarfimmi/ulluunerani neqeroorutit aamma katsorsaannissamut neqeroorutit ataqaatigiissut.

Pingaaruteqarluinnartutut aamma erseqqissaatigineqarpoq nappaatip suuneranik paasisaqarsimasunut meeqqanut taakkulu angajoqqaavinut nappaatip suuneranik ilinniartinneqarnissamik neqerooruteqarnissaq. Kommuni ingerlataqartut arlallit oqaatigaat nappaatip suussusersinera kisimi nakorsaait atorlugit katsorsaanermik kinguneqarsinnaasooq. Nappaatip suussusersinera ulluinnarni qanoq passunneqassanersoq

---

⁶ Paamiuni isumaqatigiissut tassaavoq isumaqatigiissut suleqatigiinnissamut periarfissanik ujartuinissamut ingerlataqarfinni pineqartuniit aqutsisunut pisussaaffiliisoq, suleqatigiinnerullu qanoq ingerlanissaanut aalajangersimasumik allaaserinnittuunani.

aamma ajornerulernissaanut qanoq iliortoqarsinnaanera amigaatigineqarpoq. Kommuni ilaqutariinnik katsorsaaviit aamma MISI killissaq aalajangersimasoq tikillugu siunnersuisinnaapput, kisianni tarnikkut nappaatit suussusersinerini immikkut ilisimasalimmit nappaatit pillugit ilinniartitaanermi pitsaanerusemik malitseqartitsinissaq ujjartorneqarluni.

■ **Qarasaasiakkut nakorsartitsisarnikkut aaqqiissutit**

Tarnikkut nappaatilinnik sullissinermi qarasaasiakkut nakorsartitsisarnikkut neqeroorutit apersuinerne annikitsuinnarmik eqqaaneqarput, tassa nunami isorartunerujussuarmi aaqqiissutissatut naleqquttutut annerusemik eqqaaneqarmata, ingerlataqarfii neqeroorutit akornanni ataqatigiissaarinissamik siunnersuinissamillu pisariaqartitsineq aamma Kalaallit Nunaanni tarnikkut nappaatinut nakorsat aalajangersimasut amigaataaneri pingaartumik sinerissami. Qarasaasiakkut nakorsartitsisarnikkut ataatsimiinnermi unamminartut assigiinngitsut eqqaaneqarput, tassunga ilanngullugu peqataasussatut aggersarneqartut ilaasa takkutinngitsoortarneri nalinginnaasuummat, oqaatsitigut unamminartut, aamma napparsimasup tarnikkut peqqissusia nalilerneqassatillugu najuulluni ataatsimiinnertut internettikkut ataatsimiittarnerit pitsaatiginngimmata. Immikkoortoq 3.2-mi eqqaaneqartutut peqqinnissaqarfiup qitiusumik immikkoortuini naliliisoqarpoq katsorsaannikkut malinnaanernut atatillugu tamanna pitsaanerpaasoq.

Apersuinerit ilaannili uparuarneqarluni napparsimasoq pillugu paasissutissanut assigiimmik periarfissaqanngikkaanni tamanna ilungersunartuusinnaasoq, tassa paasissutissat pingaarutillit annaaneqarsinnaammata, assersuutigalugu innuttaasup ingerlataqarfimmit ataatsimiit allamut tunniunneqarnerani. Tamanna aamma misissuinerne allani takuneqarpoq, taakkunani napparsimasut aamma suliami sulisut akuusut paasissutissanut taakkununnga periarfissaqarnissaasa aamma napparsimasup pisariaqartitaanik qanoq issusianillu ataatsimoorussamik paasisaqarnissap qulakkeerneqarnera ineriartortitsinerne annertuumik periarfissatut erseqqissaatigineqarluni (Fagerlund et al., 2022; Shang et al., 2021). Qarasaasiakkut nakorsartitsisarnikkut aaqqiinerit Kalaallit Nunaanni suliasat naammassinissaanni annertuumik ilaareerput, kisianni paasissutissanik avitseqateqarnissamut atatillugu iluarsisoqarnissaanik periarfissaqarsinnaalluni.

5 Inerniliineq

Misissuinerup matuma siunertarisimavaa tarnikkut nappaatilinnik sullissinermi ilungersunartut pisariaqartitsinerillu anginerpaat allaaserinissaat kiisalu tarnikkut nappaatilinnik sullissineq pillugu ineriartortitsinermik pilersaarutissami suliareqqinneqarsinnaasunut aaqqiissutissatut siunnersuutitik tikkuaanissaq.

Misissuineq manna tunuliaqutaralugu ilungersunartut allaaserineqartut annertuutigit nutaajunggillat, aamma ataqatigiinnerni assigiinngitsuni allaaserineqareersimallutik (Kalaallit Nunaanni Peqqissusermik Ilisimatusarfik, 2021; Peqqinnissaq pillugu Ataatsimiititaliarsuaq, 2023). Ilungersunartut taakku sulisutigit isumalluutitut piginnaasanullu, illunut piginnaasanullu, aamma ingerlataqarfiit akornanni suleqatigiinnernut ataqatigiissaarinernullu tunngaviusumik atassuteqarput. Kingullertut taaneqartunut tunngatillugu sunik nappaateqartunik Tarnikkut nappaatilinnut immikkoortortami, nunap immikkoortuini peqqinnissaqarfinni aamma kommunini isumagineqartussaaneri nassuiarneqarnissaat pisariaqarluinnarpoq.

Ineriartornikkut suliniutitik aalajangersimasunik kaammattuuteqarnissaq misissuinermi suliakkiutigineqanngilaq, misissuinerli aaqqiissutissatut siunnersuutitik arlalinnik erseqqissaassalluni, takuuk tabel 5.1-imi takussutissiaq. Taakku ilai siunissami qanittumi piviusunngortinneqarsinnaassapput, assersuutigalugu siuliani eqqaaneqartut killiliinerit, qulaajaanerit ingerlanerini ingerlataqarfiit akornanni suliassat erseqqissumik agguarlugit sulinissaq aamma piginnaasat ilaasa allilernerit. Allat piviusunngortinnissaannut piffissaq sivilisunerusoq ingerlasariaqassaaq, assersuutigalugu illut allanngortinnerat. Aaqqiissutissatut siunnersuutit saqqummiunneqartut qulaani eqqaaneqartunut ilungersunartut ataasiakkaanut atassuteqarput, aamma aaqqiissutip ataatsip ilungersunartunut allanut ajortumik sunnuteqarnerata - assersuutigalugu tarnikkut nappaatilinnik sulinermi piginnaasaqartunik sulisunik pisariaqartitsinerup annertusineranik kinguneqartussap piginnaasap annertusinissaanik pisariaqartitsineq. Misissuineq manna taamaattumik Kalaallit Nunaanni tarnikkut nappaatilinnik sullissinerup ineriartortinnera pillugu politikikkut sulisunilu oqallinnissamut tunngavissatut taamaallaat iluaqutaasinnaavoq.

Aammattaq takuneqarsinnaalluni aaqqiissutaasinnaasut Tarnikkut nappaatilinnut immikkoortortaqaarfiup imaluunniit peqqinnissaqarfiup iluani imaaliallaannaq nassaarineqarsinnaanngillat, kisianni aamma tarnikkut nappaatilinnik sullissinermi kommunit inissisimanerat tassanilu ineriartortitsinissamut periarfissaat misissorneqartariaqarlutik kiisalu ilinniarfeqarfiit kommunini immikkut ilisimasaqarnermut tapertaasinnaanerat.

Tabel 5.1 Aaqqiissutissat siunnersuutit pillugit takussutissiaq

Aaqqiissutissat siunnersuutit	
Susassaqarfiit akornanni suleqatigiinneq	<p>Ingerlataqartut akuusut sullitaannut, suliassaannut akornannilu suleqatigiinnermut atatillugu erseqqissunik suliassat akisussaaffiillu allaaserineqarneri.</p> <p>Napparsimasup ingerlanera qulaajaanermilu suliassat agguarneri pillugit isumaqatigiissutit, tassunga ilanngullugit immikkut ilisimasaqarfiusariaqanngitsunik aalajangersimasunik pasitsaassani innuttaasunik qulaajaanissamut periarfissaqarneq.</p>
Sulisutigut pginnaasat piginnaangorsaqqiinerlu	<p>Tarnikkut nappaatilinnut immikkoortortaqaqfimmil aqutsisut sulisullu aalajangersimasumik siunersiortarnissaat siunertaralugu Danmarkimi tarnikkut napparsimasunik sullissivimmut aalajangersimasumik atassuteqarneq.</p> <p>Najugaqarfissatut neqeroorummut atasumik ingerlaavartumik ilinniartitsineq.</p> <p>Perorsaasunngorniat ilinniarfianni immikkut ilinniarfissap sammineqarnera.</p> <p>Tarnikkut napparsimasunik ilisimasalinnik sammisaqartumik suliatigut ilinniarsimasunut avatangiisit pitsaanerulersinneri.</p>
Aaqqissugaaneq neqeroorutillu	<p>Kommunini najugaqarfissatut neqeroorutini/isumaginninnermut aqutsisoqarfiup najugaqarfissatut neqeroorutaani inissat amerlanerusut.</p> <p>Tarnimikkut nappaatilinnut katsorsarneqarnissamut eqqartuunneqarsimasunut Aarhus Universitetshospitalimi immikkoortortaq R3-mi inissat amerlineqarnerat.</p> <p>Peqqinnissaqarfiup najugaqarfissatut neqeroorutip, imaluunniit nalinginnaasumik sapertunut angerlarsimaffiit aamma tarnikkut nappaatilinnut innuttaasunut utoqqarnut paaqqinniffiit akornanni qaninnerusumik suleqatigiinnissamut periarfissamik neqerooruteqarneq.</p> <p>Meeqqanut inuusuttunullu sammisut neqeroorutit amerlanerit, tassunga ilanngullugit:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Illoqarfinni tamani tarnikkut nappaatilinnut sullissivik, tarnikkut ajornartorsiuteqartunut innuttaasunut inuusuttunut akisussaasoq, nappaatip ilisarnaataanik alaatsinaassinnaasoq nappaatillu ajornerulingginnissaanut iluaqutaassinnaasoq.

- Meeqqanut inuusuttunullu aalajangersimasunik nappaatilinnut
atuarnissamut/najugaqarfissatut neqeroorutit katsorsartinnissamullu
neqeroorutit ataqtigiissut

- Nappaatip paasisaqarfiginerulernissaanut meeqqanut taakkulu
ilaqutaannut ilinniartitsineq

Qarasaasiakkut nakorsartitsisarnermut atatillugu paasisutissanik
avitseqatigiinnissamut periarfissat pitsaanerusut.

> Uppernarsaat

6 Periaaseq

Misissuineq paasissutissanik pissarsiffiusunik pingasunik tunngaveqarpoq; apersuinerit, peqqinnissaqarfimmiit ingerlatat pillugit paasissutissat aamma kommunini isumaginninnermi tarnikkut neqeroorutit pillugit takussutissiaq kiisalu nunani allani tarnikkut nappaatilinnik sullissinnermi suliniutit sunniuteqartut pillugit atuakkiat. Paasissutissanik pissarsiffiusut taakku pingasut imatut allaaserineqarput.

6.1 Tarnikkut nappaatilinnik sullissinnermi ingerlataqartunik apersuineq

Misissuinerup pingaarnertut paasissutissanik pissarsiffia tassaavoq Tarnikkut nappaatilinnut immikkoortortaqarfimmi tassungalu atasunik ingerlataqarfinni ingerlataqartunik apersuinerit. Toqqaanermi pingaartinneqarsimavoq Tarnikkut nappaatilinnut immikkoortortami, nunap immikkoortuini peqqinnissaqarfinni, kommunini aamma tarnimikkut nappaatilinnut pinerluuteqarsimasunut tunngasuni innuttaasunut tarnikkut nappaatilinnut imaluunniit malunniutilinnut maannakkut neqeroorutaasuniit sinniisut. Aammattaaq meeqqanik/inuusuttunik inersimasunillu atassuteqartartut ingerlataqartut sinniisoqarnissaat pingaartinneqarsimalluni. Inuit apersorneqartut attuumassuteqartut pillugit allattuiffik VIVE-mit siunnersuut tunuliaqutaralugu Peqqissutsimut Naalakkersuisoqarfik suleqatigalugu suliarineqarpoq.

Katillugit apersuinerit 15-it (inuit apersorneqartut 19-it) naammassineqarput, takuuk boks 5.1.

- Peqqinnissaqarfimmik Aqutsisoqarfik
- Nunatsinni Nakorsaaneq
- Immikkoortortaqarfimmi aqutsisut, Tarnikkut nappaatilinnut immikkoortortaq
- Nunap immikkoortuini nakorsat marluk
- Kommunini suliani pisortat marluk
- MISI-miit aamma kommunini Ilaqutariinnik katsorsaavinnut sinniisut pingasut
- Isumaginninnermut Aqutsisoqarfiup neqeroorutaanit Aaqa-miit sinniisut marluk aamma kommunimi meeqqanut angerlarsimaffimmiit sinniisq ataaseq
- Pinerluuteqarsimasunik isumaginnittoqarfimmit sinniisut marluk
- Aarhus Universitetshospitalimi Immikkoortortaqarfimmi R3-mi peqqissaasuuneq
- Ilisimatusarfimmi ilisimatoq

Apersuinerit arfinillit Nuummi naapeqatigiinnikkut naammassineqarput. Apersuinerit sinneri video imaluunniit oqarasuaat atorlugu naammassineqarput. Tarnikkut nappaatilinnut immikkoortortaqarfimmi aqutsisunik apersuinnermut atatillugu nalunaarusiortut ilaat ataaseq aamma Tarnikkut nappaatilinnut immikkoortortaqarfiup maannakkut illutaani takornariaqartinneqarpoq. Apersuineq siulleq december 2023-mi naammassineqarpoq apersuinerlu kingulleq marts 2024-mi naammassineqarluni.

Apersuinerit ingerlataqarfiit ingerlataqarfiillu akornanni sammineqartut assigiit aallaavigalugit aaqqissuussamik apersuineq aallaavigalugu naammassineqarput, apeqquilli ataasiakkaat ingerlataqarfinnut ingerlataqartunullu ataasiakkaanut tulluarsarneqarlutik. Sammisat ataasiakkaat iluini ilungersunartunut misigisimasanut aamma inuit apersorneqartut aaqqiissutissatut neqeroorutaannut apersuisoqarpoq, aamma sammineqartunut assigiinngitsunut allanngorartunut (soorlu meeqqat/inuusuttut, inersimasut, nappaatit assigiinngitsut, ikorfartorneqarnissamut pisariaqartitsinerit assigiinngitsut). Aamma aaqqiissutissatut siunnersuutigineqartut piviusunngortissinnaaneritut apersuisoqarpoq.

Apersuineri sammisat boks 5.1-imit takuneqarsinnaapput, aamma tarnikkut nappaatilinnik sullissineq pillugu Peqqinnissaq pillugu Ataatsimiititaliarsuup

innersuussutaanit takuneqarsinnaasunit unammillernartutut innersuussutitullu toqqarneqartut tunuliaqutaralugit toqqarneqarsimallutik.

Boks 6.2 Apersuinermi sammeneqartut

- Aaqqissuussineq maannakkullu neqeroorutit
- Suleriutsit aamma napparsimasut ingerlasarnerat
- Susassaqarfiit akornanni ataqatigiissaarineq suleqatigiinnerlu
- Sulisutigut isumalluutit (suliaqartut, sulisussarsiorneq, sulisut taarseraannerat) piginnaasallu
- Illut piginnaasarlu
- Atorfissaqartinneqarnerit pisariaqartitallu

Apersuinerit tamarmik bándimut immiunneqarput, aamma apersuinerit ingerlataqartunit atuakkiortunit imaqarniliatut allanneqarlutik.

Inuit apersorneqartut tarnikkut nappaatilinnik sullissinermi ilungersunarnerpaanik allaaserisaanni illut piginnaasallu, aamma ingerlataqartut akornanni ataqatigiissaarinerit suleqatigiinnerillu kiisalu sulisutigut isumalluutit piginnaasallu initusimapput. Taamaalilluni sammisut taakku misissueqqissaarnermut aamma ilungersunartut aaqqiissutissatullu neqeroorutit saqqummiunnerinut najoqqutaasimapput. Misissueqqissarnermi sammisat taakku inuit apersorneqartut isiginninnerat apeqqutaatillugu qanoq allaaserinninnerinut kiisalu assigiiffiini assigiinngiffiinilu isiginiarneqarsimapput. Taamaalilluni saqqummiussinermi aalajangersimasumik aaqqiissutissatut sinnersuummut tunngatillugu isiginninnerit assigiinngisitaarnerisa allaaserineri aaqqiissutissatut siunnersuutit isiginiarneqarsimapput.

6.2 Maannakkut neqeroorutit pillugit piviusunut takussutissiaq

Apersuinerit naammassineqartunit maannakkut aaqqiissuusaanermik (Kalaallit Nunaanni Peqqinnissaqarfik, 2022) allaaserisanit pissarsiarineqarsinnaasut paasisutissat saniatigut

Kalaallit Nunaanni tarnikkut nappaatilinnik sullissinermi maannakkut neqeroorutit pillugit piviusunik takussutissanik pissarsinermi pissarsiffiusunut assigiinngitsuutinniarneqarsimapput.

Ingerlatat pillugit paasissutissat nalunaarsorneqarsimasut

Tarnikkut nappaatilinnut immikkoortortaarfimmi unitsitsinerit, unitsitseqqinnerit ullullu uninngaffiusut pillugit maannakkut paasissutissat pissarsiarineqarsimapput, Peqqinnissaq pillugu Ataatsimiititaliarsuup isumaliutissiissutaani takuneqarsinnaasunut paasissutissanut ilassutaasinnaasut. Unitsitsinerit ullullu uninngaffiusut pillugit paasissutissat Naatsorsueqqissaartarfimmit pissarsiarineqarput, tassaniillutik ukiut qulikkaanut ukiut agguarsimaneri, suaassutsit agguarneri, unitsitsinerit, unitsitseqqinnerit ullullu uninngaffiusut. Aammattaaq peqqinnissaqarfimmi kommuninilu ingerlatat pillugit kisitsisitigit maannakkut naatsorsuisimanerit atorineqarlutik (Isumaginninnermut Naalackersuisoqarfik, 2020, Peqqinnissaq pillugu Ataatsimiititaliarsuaq, 2023). Paasissutissat tunniunneqartut nalunaarusiami matumani saqqummiunnissaannut suliareqqinneqarsimapput, tassa 10 - 19-inik ukiullit paasissutissatigit tunngavigineqartut ikippallaarnerat pissutigalugu misissueqqissaarnermut ilaatinneqanngimmata. Aallaqqaammut ukiut arfineq-marlunnut agguarneri aamma pingasunut katinneqarput, 20-29-inik ukiullit, 30-59-inik ukiullit aamma 59+-inik ukiullit. Paasissutissat katersugaaneri kiisalu immikkoortut taakku tamarmik tarnikkut nappaatilinnut inersimasunut tunngasuummata katersukkani taakkunani paasissutissat annikitsuinnaat annaaneqarsimapput. Agguarnernut taakkununga pingasunut katersorneqarneri nalaatsornerusutut isikkoqarsinnaavoq, akerlianilli isumaqarpugut taamatut agguarneri inuunerup ingerlaneranut naapertuuttusoq, inuusuttuuneq, inersimasuuneq utoqqaanerlu, taakkulu tunngavigalugit katsorsaanissamut pisariaqartitsinerit assigiinngisitaarlutik, taamaattumik taamatut agguarnerit tulluurtutut isigalutigu. Inunnut ataasiakkaanut paasissutissanik peqannginnatta suaassutsit ukiunullu agguarnerit saniatigit kisitsisit atorlugit takussutissanik allanik suliaqartoqarsinnaanngilaq. Apeqqut alla pingaarutilik akineqanngitsoq tassaasinnaavoq, assersuutigalugu, angutit akornanni ullut uninngaffiusut amerlanerunerat naapertuunnersoq taamaaqataanillu arnanut naleqqiullutik napparsimanerunersut, imaluunniit katsorsartinneqarnissamik pisariaqartinneqarnerusunik nappaateqarlutik unitsinneqarsimanersut.

Kommuniniit allakkatigit akissutit

Kommunit neqeroorutaat pillugit ilisimasat Kalaallit Nunaanni kommunini tallimani toqqaannartumik apeqquteqarnikkut katersorneqarput. Piginnaasat, inuttaqarneq, sullitat ilungersunartutullu misigisat isiginiarlugit innuttaasunut tarnikkut nappaatilinnut neqeroorutit pillugit paasissutissanik nassiusseqqullugit Kalaallit Nunaanni kommunit tallimat qinnuigineqarsimapput.

- Innuttaasunut tarnikkut nappaatilinnut/ajornartorsiuteqartunut sunik neqerooruteqarpisi?
- Neqeroorutini suut siunertaappat suullu imarivaat?
- Neqeroorutini kikkut sullinniarneqarpat (assersuutigalugu ukioqatigiiaat, nappaatit suussusii, immikkut pisariaqartitsinerit)?
- Neqeroorunik arlaat iluaquteqarsinnaagaluarpa, kisiannili neqeroortut pissarsiarisinnaanagu (assersuutigalugu piginnaasat killeqarnerat pissutigalugu)?
- Innuttaasut qassit neqeroorummik atuisinnaappat? Piginnaasaq annertunerugaluarpat innuttaasut qassit neqeroorummit iluaquserneqarsinnaagaluarpat?
- Sulisut qanoq katitigaappat (suleqatigiiaat, piginnaasat aamma amerlassutsit)?
- Kina pingaarnertut suleqatigaasiuk?
- Sullitanut neqeroorutit tulluartut neqeroorutiginissaannut ilungersunartut pingaarnertit suuppat?

Kommuninit ataasiakkaanit akissutit assigeeqqissaanngillat, tamannallu naatsorsuutigineqarluni, nammineq allaaserisaqarlutik akissuteqaqquneqarmata. Aammattaaq kommunit ilaat ataatsimoorlutik akissuteqarsimapput allallu kommunimi immikkoortunit arlalinnit allaaserisanik akissuteqarsimallutik. Taamaattumik assersuutigalugu neqeroorutit amerlassusii neqeroorutillu qanoq ittueneri pillugit eqqoqqissaartumik takussutissioinnissaq ajornarluni. Takussutissat taakku sulisutigut isumalluutit, piginnaasat aamma innuttaasunut tarnikkut nappaatilinnut kommunit neqeroorutaannut atasut ilungersunartut pillugit tamakkiisumik paasisaqarnissamut maannakkut neqeroorutit pillugit taamaattumik pissarsiffinnit arlalinniit atasit atorneqarput.

6.3 Atuakkianik misissuineq

Apersuinerni paasineqartunut ilungersunartunut nammineq aaqqiissutissanut inuit apersorneqartut siunnersuutaannut ilassutissaqarneq siunertaralugu Kalaallit Nunaanni ilungersunartuusut pisariaqartitsinerillu assersuunniarlugit nunani assersuunneqarsinnaasuni suliniutinik aalajangersimasunik allaaserinnittuni atuakkiani ujartuisoqarsimavoq.

Norgemi, Sverigemi, Finlandimi aamma Canadami (Inuit immikkut isiginiarlugit) suliniutinik misilinneqarsimasunik allaaserinnittunik atuakkianik ujartuisoqarsimavoq, Kalaallit Nunaata nunaanut assingusuni ilungersunartutut eqqaanartuni sumiiffinni misissuinermi sunniutit kingunii imaluunniit misilittakkat (assersuutigalugu atulersinneqarsinnaaneri) isiginiarneqarsimapput. Aaqqissugaasumik atuakkianik ujartuineq pineqanngilaq, suliniutilli misiligarneqarsimasut pillugit allaaserisani attuumassuteqartuni ujartuisoqarsimalluni (soorlu International Journal of Circumpolar Health kiisalu Google Scholar) Apersuinerni aamma nunani allani suliniutinut attuumassuteqartunut inuit apersorneqartut ilisimasaannut apersuisoqarsimavoq, suliniutilli aalajangersimasut tikkuarneqarsimanatik.

Qulaani siunertamut akissuteqartunik atuakkianik ikittuaqqanik nassaartoqarpoq taamaattumillu atuakkiaasimasut misissuinermut matumunnga annikitsuararsuarmik ilassutaasimallutik.

Atuakkat

- Brorholt, G., Buch, M. S., Flensburg Jensen, M. C., & VIVE - Det Nationale Forsknings- og Analysecenter for Velfærd. (2018). *Sammenhæng i patientforløb : hvilke modeller og anbefalinger er der, og hvordan kan de bruges i praksis?* Det Nationale Forsknings- og Analysecenter for Velfærd.
- Center for Folkesundhed i Grønland, S. I. for F. (2021). *Psykiatrien og psykiske lidelser i Grønland*.
- Departementet for Sociale Anliggender, F. og J. (2020). *Inuit annertuumik innarluutillit Inuit annertuumik innarluutillit pillugit kisitsisitigut paasissutissanik naatsorsuineq*.
- Det Grønlandske Sundhedsvæsen. (2022). *Oganisationsplan. Det Grønlandske Sundhedsvæsen*.
- Fagerlund, A. J., Kristiansen, E., & Simonsen, R. A. (2022). Experiences from using patient accessible electronic health records - a qualitative study within Sámi mental health patients in Norway. *International Journal of Circumpolar Health*, 81(1).
<https://doi.org/10.1080/22423982.2022.2025682>
- Hansen, H., & VIVE - Det Nationale Forsknings- og Analysecenter for Velfærd. (2021). *Børn og unges adgang til psykisk hjælp i Grønland*. VIVE – Det Nationale Forsknings- og Analysecenter for Velfærd.
- Hauge, A. M., Bjørnholt, B., & Bech, M. (2022). *Laegelig ledelse Inspirationskatalog: Hvordan hospitalerne kan styrke deres laegelige ledelse med OK21*. www.vive.dk
- Kommuneqarfik Sermersooq & Naalakkersuisut. (2019). *Paamiutaftalen*.
- Lauritsen, A. N., & Rømer, M. (2023). Fra nedsendt ti bortdømt – om Grønlands psykisk syge foranstaltningsdømte i Danmark. *Social Kritik*, 168.
- Mortensen, N. P., Hansen, H., Grønvold Olsen, M., & VIVE - Det Nationale Forsknings- og Analysecenter for Velfærd. (2022). *Ilulissani Perorsaanermik Ilinniarfimmiiit ilinniartunik naammasserlaanik naliliineq: inatsisit aamma naatsorsuutigisat aamma ilinniarnermik naammasserlaat piginnaasaasa akornanni naapertuuttoqarneranik naliliineq*. VIVE – Det Nationale Forsknings- og Analysecenter for Velfærd.
- Inatsisartut Ombudsmandiat. (2017). *Tarnikkut nappaatilinnik misissuinermit Ombudsmandip nalunaarusiaa 2017*.

Inatsisartut Ombudsmandiat. (2023). *Ombudsmandip misissuineranit nalunaarussiaq 2023 - allakkat ilanngussallu.*

Sandberg Buch, M., & Brehm Johansen, M. (2022). *Udvikling af samarbejds- modeller på tværs af sektorer for mennesker med type 2-diabetes : vi- densopsamling fra tre udviklingsprojekter.* VIVE.

Shang, Z., Arnaert, A., Hindle, Y., Debe, Z., Côté-Leblanc, G., & Saadi, A. (2021). Experiences of psychiatrists and support staff providing tele- mental health services to Indigenous peoples of Northern Quebec. *BMC Health Services Research*, 21(1). <https://doi.org/10.1186/s12913-021- 06072-5>

Peqqinnissaq pillugu ataatsimiititaliarsuaq. (2023). *Peqqinnissaqarfipput – tamatta akisussaaffipput. Peqqinnissaq pillugu Ataatsimiititaliarsuup isumaliutissiisutaa.*

VIVÉ